

Pregled slovenskega penološkega raziskovanja od sredine petdesetih let dvajsetega stoletja¹

Rok Hacin²

Članek prikazuje pregled več kot sto raziskovalnih del s področja penologije v Sloveniji v zadnjih šestdesetih letih. Obravnava penološko raziskovanje v obdobjih pred slovensko samostojnostjo (1991) in po njej. Penološke raziskave in razprave do leta 1991 obravnavajo ponovno vključevanje zapornikov v družbo, razvrščanje zaprtih oseb, povratništvo, pomoč mladoletnim prestopnikom, metode dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki, beganje gojencev iz vzgojnih zavodov, izvrševanje kazenskih sankcij, kakovost odnosov v zaporu, organizacijo dela in izobraževanja zapornikov, probleme pripornikov, varstvo pravic zapornikov in samomorilnost zapornikov. V drugem obdobju so bile opravljene raziskave o razmerah v vzgojnih zavodih in zaporih, institucionalnih programih dela z zaporniki, napovedovanju povratništva, o zaporskem osebju, alternativnih kaznih, legitimnosti izvrševanja kazni zapora in pogojnem odpustu. Študije o socialni klimi predstavljajo kontinuiteto na področju penološkega raziskovanja iz prvega v drugo obdobje. Obsežno raziskovanje na področju penologije bi bilo treba dopolniti z raziskovanjem širših družbenih dejavnikov, ki vplivajo na povečanje zaporske populacije, in z iskanjem možnosti za učinkovito izvrševanje alternativnih kazenskih sankcij, možnosti za vzpostavitev probacijske službe, zaznavo legitimnosti zapornikov in samozaznavo legitimnosti zaporskega osebja v okviru preučevanja socialne klime v zaporih. Poleg tega bi bilo treba opraviti zgodovinski pregled vpliva penološkega raziskovanja na zakonodajo, kriminalno in kazensko politiko, prakso izvrševanja kazenskih sankcij in na razvoj penološke teorije.

Ključne besede: penologija, raziskovanje, pregled, Slovenija.

UDK: 343.8(497.4)

1 Uvod

Razvoj slovenske penologije je temeljil na raziskovalni dejavnosti profesorjev, raziskovalcev, zaporskega osebja in posameznikov, ki so opravili raziskovano delo v večjem ali manjšem obsegu. Obdobje načrtnega penološkega raziskovanja v Sloveniji se je začelo po ustanovitvi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani leta 1954. Tedaj je penološko raziskovanje izvajala strokovna skupina, ki so jo sestavljali psiholog, psihiater in socialni delavec. Ustanovljena je bila leta 1955 pri Državnem sekretariatu za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije. Leto 1968 je predstavljalo prelomnico za razvoj slovenske penologije, saj so se tega leta pristojnosti nad izvrševanjem kazenskih sankcij z Ministrstva za notranje zadeve prenesle na Ministrstvo

za pravosodje. Posledice prenosa pristojnosti je bilo mogoče zaznati ne samo v novih usmeritvah, temveč tudi v nastanku številnih novih področij raziskovanja, ki so bila usmerjena predvsem v delo z zaporniki. V letu 1971 je bilo preneseno izvrševanje kazenskih sankcij z zvezne na republiško raven, kar je vplivalo na razvoj samostojne slovenske republiške zakonodaje o izvrševanju kazenskih sankcij in sprejetje prvega republiškega Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (1973).³ Samostojni razvoj slovenske penologije je pomenil tudi oddaljitev od jugoslovanske penologije in usmerjanje k penologiji demokratičnih evropskih držav. Vendar se je, kot trdi Brinc (2007: 10), »... njen pravi razvoj začel šele z osamosvojitvijo Slovenije v letu 1991, ko se je pozornost slovenske penologije preusmerila v skrb za varstvo pravic zapornikov in njihovo obravnavanje z obstoječimi evropskimi standardi«.

¹ Prispevek je nastal v okviru TRP Legitimnost in zakonitost policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij (št. projekta J5-5548, ARRS, 2013–2016). Za pomoč in spodbude pri pisanju članka se zahvaljujem prof. dr. Gorazdu Mešku.

² Rok Hacin je asistent za kriminologijo in mladi raziskovalec na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

³ Z ustavnimi amandmaji iz leta 1971 je bilo zakonsko urejanje izvrševanja kazenskih sankcij preneseno v republiško pristojnost. Ob razglasitvi amandmajev so področje izvrševanja kazenskih sankcij v Sloveniji na federalni ravni urejali Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, Zakon o poslovanju gospodarskih kazensko popravnih domov, na republiški ravni pa Zakon o organizaciji izvrševanja kazenskih sankcij in Zakon o izvrševanju vzgojnih ukrepov (Zbirka predpisov o izvrševanju kazenskih sankcij, 1975).

Na kaznovalne politike evropskih demokratičnih držav vplivajo politike, protokoli, uredbe in smernice Evropske unije, Sveta Evrope in Združenih narodov (Meško, Fields in Smole, 2011). Slovenija jih je upoštevala pri pripravi Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (2000). Sprejetje novega zakona in strožja kaznovalna politika sodišč (na katero institucije za izvrševanje kazenskih sankcij niso vplivale) sta svpadala z začetkom naraščanja zaporske populacije, ki se je v zadnjih dvajsetih letih skoraj podvojila (31. 12. 1994 je bilo zaprtih 844 oseb, medtem ko je to število do 31. 12. 2014 naraslo na 1.473). Povečanje zaporske populacije je vplivalo na (pre)zasedenost zaporov⁴, saj je ta s 73 % zasedenostjo v letu 1997 narasla na 114 % v letu 2015 (Council of Europe, 2000; Meško et al., 2011; Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS], 2015). Kljub implementaciji protokolov, uredb in smernic mednarodnih organov in organizacij, ki naj bi izboljšale varnost pravic zapornikov, prihaja v slovenskih zaporih do čedalje pogostejših kršitev človekovih pravic v imenu varnosti in do stopnjevanja kaznovalne naravnosti osebja ob hkratnem izgubljanju rehabilitativne funkcije (Petrovec, 2004). Prav tako Slovenija ostaja edina država v Evropski uniji, ki nima urejene probacijske službe (zapori sodelujejo s centri za socialno delo in zavodi za zaposlovanje, ki pomagajo pri reintegraciji zapornikov v družbo oziroma skupnost).⁵ Kljub vsem težavam, s katerimi se sooča slovenski sistem izvrševanja kazenskih sankcij, ostaja stopnja zaprtih ljudi med najnižjimi v Evropi in svetu (73 zapornikov na 100.000 prebivalcev) (International Centre for Prison Studies, 2015, URSIKS, 2015).

V prispevku predstavljamo penološke raziskovalne teme in ugotovitve študij v časovnem zaporedju v obdobjih pred slovensko osamosvojitvijo in po njej. Namen prispevka ni analitično vrednotiti vpliv predstavljenih študij na prakso izvrševanja kazenskih sankcij, kriminalitetno in kaznovalno politiko, ampak na sistematičen način prikazati razvoj penološke misli v slovenskem prostoru in predstaviti nekaj možnosti za nadaljnje penološko raziskovanje v Sloveniji.

2 Razvoj penološkega raziskovanja v Sloveniji

V pregled penoloških raziskav v Sloveniji smo zajeli več kot sto prispevkov, ki so se osredotočali na preučevanje oseb-

nosti zapornikov, napovedovanje prestopništva zapornikov, uspešnost vzgojnih ukrepov, izobraževanje paznikov⁶ itd. Študije smo uvrstili v dve časovni obdobji: študije, ki so bile opravljene pred letom 1991 (obdobje, ko je bila Slovenija del skupne države Jugoslavije), in študije po letu 1991 (obdobje samostojne Republike Slovenije).

2.1 Penološko raziskovanje v Sloveniji v času skupne države Jugoslavije

Večino penološkega raziskovanja v Sloveniji v času skupne države Jugoslavije so opravili raziskovalci z Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, ki je bil ustanovljen leta 1954. Leta 1968 so bila pooblastila za izvrševanje kazenskih sankcij prenesena z Ministrstva za notranje zadeve na Ministrstvo za pravosodje. V obeh obdobjih (obdobje 1945–1968, ko je imelo pooblastila nad izvrševanjem kazenskih sankcij Ministrstvo za notranje zadeve, in obdobje po letu 1968, ko so bila pooblastila za izvrševanje kazenskih sankcij prenesena na Ministrstvo za pravosodje) so na slovensko penologijo vplivale ideje klinične kriminologije Jeana Pinatela (1960), ki je postavil teorijo o mediko-psihološkem in socialnem opazovanju ter znanstvenem preučevanju prestopnikov/obsojencev. V svoji teoriji se je osredotočil na preučevanje nevarnega stanja obsojenca, večdisciplinarno preučevanje osebnosti obsojencev in preučevanje socialnih razmer obsojenca s socialno anketo. Cilj zaporne kazni in vzgojnih ukrepov je bila rehabilitacija obsojencev⁷ oziroma mladoletnih prestopnikov. Glavno razliko med obdobjema je mogoče opaziti pri razmišljanju in načinu dela zaporskega osebja (avtoritarnost in rigidni odnosi), saj je v obdobju 1945–1968 opazen močan vojaški in miličniški vpliv. V obdobju po letu 1968 se je zaporsko osebje počasi začelo preusmerjati v tretmajski način dela z zaporniki. Sprememba mišljenja in način dela nista vplivala le na odnos zaporskega osebja do zapornikov, temveč tudi na penološko raziskovanje.

Študije v prvem obdobju smo razvrstili v dvanajst vsebinskih sklopov o ponovnem vključevanju zapornikov v družbo, klasificiranju zaprtih oseb, problemih povratništva, oblikah pomoči mladoletnim prestopnikom, spreminjanju metod dela z zaporniki, beganju gojencev vzgojnih zavodov, izvrševanju kazenskih sankcij, kakovosti odnosov v zaporu – socialni klimi, organizaciji dela in izobraževanju zapornikov, problemih

⁴ V Sloveniji je v strokovni rabi besedna zveza zavod za prestajanje kazni zavora, vendar bomo v prispevku (predvsem zaradi omejitve obsega prispevka) uporabljali izraz zapor.

⁵ Inovativnost slovenskega sistema zagotavljanja postpenalne pomoči obsojencem je vidna v sodelovanju s centri za socialno delo in zavodom za zaposlovanje pri reintegraciji obsojenca v družbo. Omenjene institucije izvajajo naloge, ki jih probacijske službe v tujini ne izvajajo (Van Kalmthout in Durnescu, 2008).

⁶ V Republiki Sloveniji se od sprejema Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (2008) pazniki imenujejo pravosodni policisti. V prispevku bomo uporabljali izraz pazniki, ker se je ta izraz uporabljal od začetka penološkega raziskovanja.

⁷ V prispevku uporabljamo besedi zapornik in obsojenec kot sopomenki.

pripornikov, varstvu pravic zapornikov in samomorilnosti zapornikov. Študije so znotraj posameznega vsebinskega sklopa razvrščene kronološko.⁸

2.1.1 Ponovno vključevanje zapornikov v družbo

Bizaj (1958) je preučeval pripravo zapornika na odpust iz zaporov. Poudaril je pripravo družine na zapornikov odpust, stike s socialnim delavcem in vlogo občinske komisije za pomoč odpuščenim obsojencem pri ponovnem vključevanju obsojenca v družbo. Kobal, Uderman in Vodopivec (1966) so nadaljevali preučevanje priprave zapornika na odpust iz zaporov in ugotovili, da več kot tretjina odpuščenih obsojencev nima urejenega stalnega bivališča. Posledično so predlagali ustanovitev treh prehodnih domov, kjer bi bili nastanjeni nekdanji obsojenci, ki bi delali zunaj doma, dom pa bi organiziral dejavnosti zaposlitvene terapije. Gazvoda (1970) je raziskoval problem zaposlovanja odpuščenih obsojencev.⁹ Na podlagi spoznanj o slabi organiziranosti postpenalne pomoči je predlagal, da naj se postpenalna pomoč organizira v vseh oblikah in ne le v obliki odborov in služb. Odbori za nudenje postpenalne pomoči naj v svojih občinah konkretno postpenalno pomagajo odpuščenim obsojencem, socialna služba naj že ob sprejemu obsojenca v zapor ugotovi, kaj bo treba storiti ob njegovem odpustu. Socialne službe v zaporih se naj posvečajo poklicnemu usmerjanju obsojencev in se povežejo z odgovornimi organi za nudenje postpenalne pomoči. Brinc (1976) je s preučevanjem uspešnosti postpenalne pomoči¹⁰ ugotovil, da je bila skrb za postpenalno pomoč v obdobju 1951–1973 prenesena na posebne družbene organe, pozneje je bila prepuščena občinskemu organu socialnega skrbstva. Ugotovil je tudi, da je slovensko prebivalstvo nezainteresirano za nudenje prostovoljne pomoči odpuščenim obsojencem in da ima veliko več obsojencev po odpustu iz zaporov težave (brezposelnost, brezdomnost, ponovno navezovanje stikov z družino, prijatelji itd.), kot to ugotavlja zaporoski osebje.¹¹

⁸ Glej več v Petrovec (2015), ki je razvoj penološke prakse in penološkega raziskovanja umestil v kontekst družbeno-političnega razvoja slovenske družbe in idej o kaznovanju v širšem družbenem okolju.

⁹ V jugoslovanski zakonodaji je bilo zaposlovanje odpuščenih obsojencev postpenalni ukrep, ki je bil sestavni del celotnega tretmaja obsojenca. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (1961) je določal, da obsojenci po odpustu iz zaporov uživajo vse pravice in lahko pridobijo vse pravice, razen tistih, ki so jim omejene zaradi pravnih posledic obsodbe. Obsojenec ali mladoletni prestopnik sta po odpustu iz zavoda/zapora rehabilitirana (Gazvoda, 1970).

¹⁰ Rezultati študije so opozorili, da se z zakonom določeni postopki pri načrtovanju in postpenalni pomoči v praksi izvajajo pomanjkljivo (Brinc, 1976).

¹¹ Podatki v zaporoskih spisih so opozarjali, da bo 11,8 % obsojencev potrebovalo pomoč po odpustu iz zaporov. Brinc (1976) je na

Hkrati pa so bile potrebe obsojencev po pomoči veliko večje, kot so jih ugotovili strokovnjaki v zaporih (Brinc, 1984b). Dolenc (1984) je predlagal, da bi centri za socialno delo pri organiziranju postpenalne pomoči za obsojence opravili analizo postpenalne pomoči v občini, organizirali javne razprave v občini in izdelali organizacijski koncept dela za odpuščenega obsojenca in njegove družinske člane. Eksperiment o pokaznem svetovanju je opozoril na naslednje učinke svetovalnega procesa: obsojenci so se s svetovalci pogovarjali tudi o težavah, o katerih se niso mogli pogovarjati z drugimi, svetovalci so velikemu številu obsojencev pomenili v nekem obdobju edino zvezo z zunanjim svetom. Pri velikem številu obsojencev je bil svetovalec edina oseba, pri kateri je imel komunikacijski odnos tudi emocionalni naboj. Na prostosti so svetovalci pomagali obsojencem pri postopnem vračanju v normalno življenje. Ob srečanjih s svetovalcem so se obsojenci spontano učili vsakdanjih opravil in prvotna težnja po manipulaciji je pogosto prerasla v avtentično odzivanje in vedenje. Jazbinškova (1988) je opozorila, da so centri za socialno delo intenzivneje sodelovali z obsojenci s težjo problematiko pri njihovem ponovnem vključevanju v družbo. V prvem obdobju je bila predmet raziskovanja tudi klasifikacija obsojencev, ki ni nikoli zaživela zaradi uveljavljanja usmeritve k tretmaju v penološki praksi v Sloveniji.

2.1.2 Klasificiranje zaprtih oseb

Preučevanje klasifikacije zaprtih oseb v Sloveniji je začela Klanjškova (1959), ki je preučevala dejavnike, ki vplivajo na napotitev obsojenk v odprti oddelek zaporov na Igu. Na podlagi identificiranih dejavnikov je izoblikovala predloge za določanje meril pri izboru obsojenk za odprti oddelek zaporov.¹² Hkrati je poudarila pomen strokovnega kadra v zaporih, ki vpliva na humano obravnavanje obsojenk, odnose med zaporoskimi delavci in obsojenkami ter resocializacijo obsojenk. Vodopivec, Čerin in Skalar (1963) so s preučevanjem zaporoske populacije ugotovili, da potrebuje Slovenija najmanj šest različnih vrst zaporov za moške prestopnike¹³ in zapor za

podlagi podatkov, pridobljenih iz osebnih intervjujev z obsojenci, ugotovil, da bo 62,2 % obsojencev imelo težave po odpustu iz zaporov.

¹² Klanjškova (1959) je dejavnike za dodelitev obsojenk v odprti oddelek razdelila glede na osebnostno trdnost obsojenke, samospoštovanje, emocionalne odnose z zunanjim svetom, zmožnost vzpostavljanja socialnih stikov (odnos do življenja v skupini) in mnenje o nadaljnjem vzgojnem delu z obsojenko.

¹³ Avtorji so na podlagi popisa obsojencev identificirali šest različnih zavodov, ki bi bili potrebni za njihovo obravnavo, in sicer ustanove polodprtega in odprtega sistema prestajanja kazni, splošni poboljševalni dom, dom za povratnike, dom za mlajše polnoletne, dom za fizično bolne in stare ter dom za psihično motene (Vodopivec et al., 1963).

ženske z več oddelki. Ugotovili so tudi, da je 40 % obsojencev primernih za prestajanje kazni v odprtih in polodprtih oddelkih zaporov. Hkrati so opozorili, da je le 30 % obsojencev nevarnih in bi morali kazni prestajati v zaprtih oddelkih. Vodopivčeva, Kobal, Šelihova in Uderman (1965) so raziskovali možnosti za klasifikacijo zaporov v Sloveniji. Ugotovili so, da je v slovenskih lokalnih zaporih prisotna visoka stopnja povratništva med storilci kaznivih dejanj (48 %) in storilci prekrškov (43 %) in da so zaporji populacijsko nediferencirani.¹⁴ Audič (1966) je kritiziral tedanje uredbe klasificiranja obsojencev, saj je Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (1961) določal, da mora obsojena oseba obvezno preživeti določeno obdobje na zaprtem oddelku zavora, preden se premesti v svobodnejši oddelk (rezultati študije so razkrili, da bi lahko 38 % obsojencev prestajalo svojo kazni v svobodnejšem režimu). Brinc (1982a) je s preučevanjem klasifikacije obsojencev in napovedovanjem njihove družbene nevarnosti ugotovil, da je praktični pomen klasifikacije veliko manjši od teoretičnega, saj se obsojenca opazuje v umetnem (nenaravnem) okolju zavora, kar posledično vodi v napovedovanje njegove družbene nevarnosti, ki temelji bolj na storjenem kaznivem dejanju in ne na njegovih osebnostnih karakteristikah.¹⁵ Hkrati je opozoril na etično problematičnost posega v obsojenčevo osebnost, ki jo povzroča opazovanje obsojenca z namenom preoblikovanja njegovega vedenja. Brinc (1985) je kritiziral tedanje ureditve Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (1978), ki je pri razporejanju obsojencev v zapore določal dve merili: 1) višino izrečene kazni in 2) potrebo po omejitvi prostosti obsojenca. Opozoril je, da je med teorijo, zakonodajo in prakso nemogoče doseči popolno skladnost ter da je delovanje zavora odvisno od odnosov med ljudmi (zavorskega osebja in obsojencev). Gartner (1985) se je zavzemal za opuščanje velikih, hierarhičnih in diferenciranih zaporov, ki bi jih nadomestili avtonomni majhni zaporji, v katerih bi se izvajal individualiziran način obravnave. Posledično bi bila zunanja klasifikacija obsojencev neuporabna oziroma nepotrebna. Učinkovito razporejanje obsojencev v ustrezne oddelke zaporov bi omogočala učinkovitejšo obravnavo obsojenca in večje možnosti za

učinkovito izvajanje tretmaja. Obsojenci, ki so razporejeni na ustrezen oddelk, niso hkrati izpostavljeni dodatnemu stresu in frustracijam, kar vpliva na njihove odnose z zavorskim osebjem. Zapornikova osebnost, njegove izkušnje pred nastopom in v času izvrševanja zavorske kazni ter dejavniki po prestani zaporni kazni vplivajo na povratništvo zapornikov.

2.1.3 Problem povratništva

Vodopivec et al. (1962) so s preučevanjem povratništva v Sloveniji in Jugoslaviji ugotovili, da obstaja večja možnost za povratništvo pri večkratnih storilcih premoženjskih kaznivih dejanj, da imajo povratniki več problematičnih osebnostnih lastnosti kot drugi obsojenci, da imajo povratnice hujše osebnostne motnje kot povratniki in da povratništvo v Sloveniji narašča predvsem med mladimi. Vodopivčeva (1981) je nadaljevala preučevanje povratništva v Sloveniji in ugotovila, da je v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi republikami glavni vzrok za visok delež povratništva v Sloveniji različna organizacija evidentiranja oseb, ki so že bile obsojene.¹⁶ Hkrati je opozorila na vsebinske razloge za višjo stopnjo povratništva v Sloveniji, ki so posledica boljše raziskanosti kaznivih dejanj, višjega deleža sezonsko zaposlenih delavcev in večje porabe alkoholnih pijač. Čeprav je jugoslovanska oziroma slovenska penologija sledila idejam klinične kriminologije, so se že leta 1964 pojavile prve kritike, predvsem pri napovedovanju prestopništva oziroma povratništva obsojencev (kriminalna prognoza).

Skaberne (1964) je kot prvi v Sloveniji opozoril na pomanjkljivosti pri postavljanju kriminalne prognoze¹⁷ s prognostičnimi tablicami.¹⁸ Opozoril je, da lahko prognostične tablice služijo le kot dodatno sredstvo pri postavljanju kriminalne prognoze in ne kot mehanično oziroma avtomatizirano sredstvo za napovedovanje prestopništva oziroma povratništva obsojencev in obsojenk. Slovenska penologija ni pre-

¹⁴ Vodopivčeva et al. (1965) so predlagali ustanovitev posebne delovne kolonije za stalne kršitelje javnega reda in miru. Predlagali so, da sodniki za prekrške pri obravnavi mladoletnikov naj ne bi izrekli zapornih kazni za manj kot 15 dni, da bi naj vse kaznovane mladoletnike napotili v zapor v Celju, kjer bi jih opazovala strokovna ekipa, ki bi ugotovila, kako je treba ravnati z mladoletnikom po odpustu in da bi bilo treba mnenje komisije poslati pristojnemu sodniku za prekrške in skrbstvenemu organu, ki je dal mnenje sodniku za prekrške. Pozivali so k ustanovitvi posebnega oddelka v zaporu v Celju za prestajanje varstvenega ukrepa določite prebivališča do dveh let, kjer bi bili nameščeni mladi polnoletni v hudih primerih povratka.

¹⁵ Brinc (1982a) je opredelil dve vrsti klasifikacije: zunanjo (eksterno, horizontalno) in notranjo (interno, vertikalno).

¹⁶ V obdobju od leta 1953 do 1960 je delež povratnikov v Sloveniji znašal 22,2 %, medtem ko je bilo v vseh drugih republikah skupaj 13,1 % povratnikov. Od leta 1963 se je število povratnikov v Sloveniji podvojilo (Vodopivec, 1981).

¹⁷ Kriminalna prognoza (v nadaljnjem besedilu bomo uporabljali izraz napovedovanje prestopništva) je metodološki postopek, s katerim se predvideva vedenje posameznika in ugotavlja stopnja verjetnosti za prestopništvo. Razlikujemo med tipološkimi, kliničnimi in statističnimi metodami napovedovanja prestopništva oz. povratništva (Meško, 1997).

¹⁸ Metodam za napovedovanje prestopništva zakoncev Glueck (Glueck in Glueck, 1950) so očitali neupoštevanje sprememb v osebnih in družbenih razmerah ter zapletenih vplivov na osebo in njeno okolje, neobčutljivost na njihove najsubtilnejše osebnostne poteze, ki bi se lahko ugotovile le v klinični preiskavi. Problem je tudi zajemanje neprestopniških otrok v prognoziranje, kar lahko povzroči njihovo trpljenje (Skaberne, 1964).

učevala le polnoletnih obsojencev, temveč tudi mladoletne prestopnike. Večina povratnikov je začela svojo kriminalno kariero v mladosti, zato je še toliko bolj pomembno, da se prestopništvo prepreči v mladosti z ustrežno obravnavo mladoletnih prestopnikov.

2.1.4 Oblike pomoči mladoletnim prestopnikom

Skaberne, Kobal, Kramar, Novak in Skalar (1963) so s preučevanjem vzgojnih ukrepov zoper asocialne otroke in mladoletnike, ki so bili oddani v rejniško družino ali v vzgojni zavod, ugotovili, da je uspešnost vzgojnih ukrepov odvisna od otrokove oziroma mladoletnikove osebnostne strukture ter da so otroci oziroma mladoletniki, ki so bili oddani v rejniške družine, bolj osebnostno napredovali kot tisti, ki so bili poslani v vzgojni zavod.¹⁹ Skaberne, Skalar, Uderman in Vodopivec (1966) so z analizo uspešnosti izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ugotovili, da so neugodne življenjske razmere mladoletnikov vplivale na njihovo težavnost. Hkrati je uspešnost strožjega nadzorstva upadala sorazmerno s težavnim vedenjem. Opozorili so tudi na slabo usposobljenost socialnih delavcev za ocenjevanje osebnosti in vedenja mladoletnikov.²⁰ Od leta 1967 do 1971 je v Vzgojnem zavodu v Logatcu potekal eksperiment o spreminjanju vzgojnih metod (permisiven odnos do gojencev) (Vodopivec et al., 1973).²¹ Raziskovalcem je uspelo vplivati na permisiven in razumevajoč odnos osebja do gojencev, razreševati konflikte na vseh ravneh in zvišati raven strpnosti pri osebju. Neuspeh so doživeli pri usposobitvi osebja za osveščeno, načrtno obravnavo gojencev v terapevtskem in socializacijskem smislu.²² Šelihova, Vodopivec, Brejc in Uderman (1972) so z razi-

skovanjem značilnosti in vedenja prestopnikov, postopkov pri vrnitvi mladoletnikov v domače okolje, usmeritve tretmaja in vedenja mladoletnikov v dveh letih po prenehanju izrečnega vzgojnega ukrepa opozorili na nezadostno delo socialnih služb pri implementaciji izvrševanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva,²³ primernost tretmaja za mladoletnike in slabo organiziranost pomoči izpuščenim mladoletnikom. Šelihova, Brejc in Uderman (1972) so z raziskovanjem stališč mladoletnikov o kazenskem postopku in izvrševanju vzgojnih ukrepov ugotovili, da je bilo za mladoletnike najtežje doživljanje pripravljalnega postopka. Glavno obravnavo so doživljali kot dokončno razčiščenje odnosa z družbo.²⁴ S preučevanjem izvajanja tretmaja se je ukvarjal Skalar (1974), ki je s preučevanjem vpliva permisivnega tretmaja na vedenjsko in osebnostno moteno ter delinkventno mladino ugotovil, da je permisivno obravnavanje delinkvente mladine učinkovitejše kot klasični kaznovalni in avtoritarni režim.²⁵ Rems (1974) je s preučevanjem vloge kliničnega izvedenstva pri izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje v prevzgojni dom ugotovil, da zakonska ureditev strokovnih služb v Sloveniji temelji na dognanjih klinične kriminologije; da se je interdisciplinarna obravnavo gojencev v zakonodaji uveljavljala od 1948 do 1964; da je interdisciplinarno strokovno delo v Prevzgojnem domu Radeče koristno; da obstaja možnost škodljivih posledic izvedenskih mnenj (predvsem s pretiranim poudarjanjem slabih lastnosti gojencev); da prihaja do različnega ocenjevanja strokovnih služb o isti simptomatiki; da slabo vrednotenje gojencev, družin in delovnega mesta predstavlja možnost negativnega vpliva na zaznavanje gojencev in da je delovanje socialne, psihološke in psihiatrične službe v Prevzgojnem domu Radeče skladno s programom oddaje mladoletnika v prevzgojni dom. Šelihova in Skalar (1984) sta s pomočjo analize in ocene razmer v zavodih za otroke in mladoletnike v Sloveniji oblikovala izhodišča in usmeritve za nadaljnje delo na področju vzgojnega dela. Menila sta, da bi zavodi morali imeti majhne kapacitete in da bi morali biti čim manj specializirani. Poleg tega sta zagovarjala potrebo po izoblikovanju meril za učinkovito diagnosticiranje vedenjskih motenj otrok. Ugotavljala sta, da je sistem usmerjenega izobraževanja v zavodih prezahteven za gojence in da je treba razvijati alternativne oblike zavodske

¹⁹ Razlike med otroki in mladoletniki, ki so bili oddani v rejniške družine, in tistimi, ki so bili poslani v vzgojni zavod, kaže to, da so zavodski gojenci pogosteje izvrševali tatvine, da so bili bolj emocionalno neuravnovešeni, da so kazali več znamenj neprilagojenosti ter da so bili socialno manj prilagodljivi in osebnostno manj urejeni (Skaberne et al., 1963).

²⁰ Socialni delavci so precejevali intelektualne lastnosti posameznikov na račun emocionalnih. Hkrati niso bili dovolj kritični do družinskih razmer mladoletnikov. Podcenjevali so pomen kaznivih dejanj, storjenih v družini iz odpora proti nekaterim družinskim članom, in slabo so ocenjevali pomen prijateljstva med sovrstniki (Skaberne et al., 1966).

²¹ Permisivna vzgoja se v literaturi pogosto enači z nekritično privrženostjo ideji humanizma, ki izhaja iz romantično utopične domneve, da je človek po naravi dober (Vodopivec et al., 1973).

²² Glavne ovire, ki so onemogočale usposabljanje osebja, so bile nezadostna predizobrazba osebja za delo s prestopniško mladino, prevelika obremenjenost osebja, neizdelana organizacija demokratičnega in pedagoškega vodenja zavoda in osebnostna naravnost visoko kvalificiranega osebja za permisivno obravnavanje gojencev (Vodopivec et al., 1973: 271).

²³ Izvajanje ukrepa strožjega nadzorstva je v večini primerov izvajala ena oseba, ki je imela stik z mladoletnikom enkrat mesečno (Šelih et al., 1972).

²⁴ Mladoletniki so vrednotili ukrepanje proti njim kot kaznovanje. Kljub temu so priznavali tudi vzgojno funkcijo ukrepov. Predstavnike pravosodnih organov so ocenjevali pozitivno, vendar so opozorili na njihovo premajhno osebno angažiranost, ki naj bi bila posledica njihove delovne preobremenjenosti (Šelih et al., 1972).

²⁵ Učinkovitost permisivnega pristopa se je izražala v pozitivnejših stališčih gojencev, njihovem boljšem počutju v zavodu in večji uspešnosti prilagoditve v zunanjem svetu po odpustu iz zavoda (Skalar, 1974).

vzgoje. Opozorila sta tudi na potrebo po izobraževanju specializiranega kadra za delo z gojenci, ustanovitev republiškega svetovalno-nadzornega organa za vzgojne zavode in raziskovalno delo na področju delovanja vzgojnih zavodov, ki se mu naj nameni ustrezna pozornost. Novakova (1988) je s preučevanjem obravnave mladoletnih prestopnikov in mlajših polnoletnih obsojencev opozorila, da bi bila smiselna diferenciacija med obsojenci in priključitev oddelkov za polnoletne k ostalim oddelkom zapora, medtem ko bi se za mladoletne prestopnike izdelal poseben program, ki bi bil prilagojen in namenjen samo mladoletnikom. Preučevanje tretmaja in razmer v vzgojnih zavodih zaradi oblikovanja izhodišč za delo z mladoletniki je bilo povezano tudi z metodami dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki.

2.1.5 Spreminjanje metod dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki

Skalar (1968) je opozoril na ovire pri osebju v slovenskih zaporih pri delu z obsojenci (resocializaciji) – pomanjkanje neuradnega in »normalnega« komuniciranja med obsojenci in osebjem, premalo strokovnjakov v sprejemnih oddelkih, pomanjkanje vzgojiteljev, neustrezen odnos paznikov do obsojencev in nezainteresiranost delovnih inštruktorjev. Čerin (1970) je trdil, da pazniška služba še ni opustila retributivnega in zastraševalnega koncepta kaznovanja, ki sta prevladovala v 19. stoletju. Ugotovil je tudi, da so na jugoslovansko prakso izvrševanja kazenskih sankcij močno vplivale metode dela organov za notranje zadeve, da je pazniška služba zahtevala vedno več strokovnega znanja (*Pazniška služba naj postane tretmanska služba!*), da vsebine strokovnih izobraževalnih programov štejejo paznike med osebje, ki naj poleg varnostne, redarske in stražarske službe opravlja tudi vzgojno delo, in da se pazniška služba ne bo mogla celovito razviti brez zadostnega števila specializiranega osebja v zaporih, od katerega bodo črpali znanje za delo z obsojenci. Šalej (1986) je opozoril, da je imelo le 55 % delavcev v slovenskih zaporih in v prevzgojnem domu ustrezno izobrazbo.²⁶ Usposobljenost zaporskega osebja je pomembna za vzpostavljanje »normalnih« odnosov z obsojenci in njihovo rehabilitacijo. Kaznovalna naravnost zaporskega osebja ni potrebna, saj odvzem prostosti in prestajanje zaporne kazni predstavljata obsojencem dovolj velik stres. Skalar (1984) je opredelil možne vzroke osebnostnih sprememb obsojencev, ki jih povzročijo prestajanje zaporne kazni. Ti so stigmatizacija, infekcija, gneča in pomanjkanje zasebnosti in avtoritativno hierarhični odnosi med osebjem in obsojenci. Kot posledice teh vzrokov je navedel hospitalizem obsojencev, dvoličnost v znača-

ju, prilagojenost na institucijo, sprejemanje subkulturnega vrednostnega sistema in negativno samopodobo obsojenca. Petrovec (1985) je poudaril pomen spoznavanja obsojencev kot temelj za spreminjanje njihove osebnosti (resocializacija). Hkrati je opozoril na vlogo nadzora v zaporih, ki onemogoča oziroma otežuje spoznavanje obsojencev. Zupančič (1988) je ugotovil, da je bistvo terapevtskih skupnosti prehod odnosov iz vertikalne strukture v horizontalno; spoznanje, da vsak član skupnosti nosi v sebi terapevtski potencial, in v uspehu tretmaja, ki je odvisen od izobraženosti oziroma usposobljenosti osebja. Zupančič (1990) je s preučevanjem realitetne terapije²⁷ ugotovil, da bi morali biti slovenski zapori organizirani na naslednjih temeljih. Zapori bi morali omogočiti zadovoljitev osnovnih psiholoških potreb vseh obsojencev in zaporskega osebja, spremeniti bi se morali vsi pod sistemi v zaporu in uvesti bi bilo treba ustrezno disciplino, ki bi omogočala preverjanje naučenega vedenja tudi zunaj zapora. Alkoholiki in odvisniki predstavljajo posebno skupino obsojencev v zaporu, za katere je treba poleg tretmaja, ki ga imajo vsi obsojenci, organizirati tudi zdravljenje/obravnavo alkoholizma oziroma odvisnosti.

Gartner (1984) je pri zdravljenju alkoholikov in odvisnikov v zaporih opozoril, da morajo strokovnjaki upoštevati načelo določanja ciljev zdravljenja, načelo individualnosti pri določanju ciljev in poteka zdravljenja, načelo mnogovrstnosti pri razumevanju nastanka in razvoja alkoholizma ter načelo interdisciplinarnosti in multidisciplinarnosti pri obravnavanju alkoholizma, načelo integralnosti terapije in rehabilitacije v procesu zdravljenja in načelo lastnega neprekinjenega izobraževanja in razreševanja osebnih čustvenih stisk (supervizija). Matjanova (1986) se je zavzemala za zdravljenje alkoholikov znotraj zapora, organizacijo obravnave alkoholikov v vseh zaporih, možnost vključevanja vseh obsojencev v program zdravljenja alkoholikov, upoštevanje priporočil republiške strokovne komisije za alkoholizem in druge toksikomanije, ustrezno izobraženost terapevtov, vzpostavitev ustreznih razmer v zaporu za obravnavanje alkoholizma, reorganizacijo zdravstvenih služb v zaporu in pripravo individualnega vzgojnega programa za odvisnike od drog. Končni cilj obravnave obsojenca je njegova resocializacija. To pomeni, da ga zaporsko osebje poskuša čim bolj pripraviti na ponovno vključevanje v družbo po odpustu iz zapora. Zanimanje raziskovalcev so predstavljali tudi vzroki in razlogi za beganje gojencev iz vzgojnih zavodov.

²⁶ Delovna zmožnost je bila priznana 32 % delavcem, medtem ko se 13 % delavcev izobražuje oziroma bi se morali vključiti v izobraževanje (Šalej, 1986).

²⁷ Realitetna terapija ima vsako človeško vedenje, naj je to vedenje še tako destruktivno ali samodestruktivno, za največ, kar človek v danem trenutku zmore. Takemu človeku pomagamo z dajanjem opore in ustvarjanjem občutkov sprejemanja in vzpodbujanja, da najde boljši izbor (Zupančič, 1990).

2.1.6 Beganje gojencev iz vzgojnih zavodov

Musek (1970) je z analizo vzrokov za beganje (osebnostna struktura gojencev, sprožilni dejavniki, socialno poreklo in starost) ugotovil, da je odločitev za beg gojencev povezana z abnormalno celostno osebnostno strukturo, emocionalno in reaktivno impulzivnostjo, slabo čustveno prilagojenostjo, slabimi socialnimi razmerami, časom, preživetim v zavodu, in slabimi medosebnimi odnosi gojencev.²⁸ Poudaril je, da se posamezne manifestacije ne morejo obravnavati individualno, temveč se morajo obravnavati v sklopu celostne osebnostne strukture in položaja posameznega gojenca. Raziskovalci so s preučevanjem vzrokov za pobege gojencev iz vzgojnih zavodov v Sloveniji ugotovili, da begavci niso bolj osebnostno moteni kot nebegavci (Skaberne et al., 1974). Nadalje so ugotovili, da so bile kazni za bege v vzgojnih zavodih zelo raznovrstne, vendar je večina zavodov pobeglega gojenca oziroma gojenko po vrnitvi v zavod najprej osamila.²⁹ Hkrati je beg gojenca iz zavoda predstavljal možnost za izboljšavo vzgojnega dela (povod za razgovor vzgojitelja z gojencem o razmerah v zavodu in na prostosti). Vodopivčeva (1978) je pri preučevanju pobegov gojencev iz vzgojnih zavodov v Sloveniji spoznala podobno. Ugotovila je, da gojenci, ki so pobegnili iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma, niso bistveno drugače moteni od ostalih gojencev (problem predstavljajo pobegli gojenci s hujšimi vedenjskimi motnjami in/ali napadalno naravnostjo), da družbena nevarnost gojencev, ki so pobegnili, ni večja od družbene nevarnosti gojencev, ki so odpuščeni iz zavodov po formalni poti, in da beg iz vzgojnega zavoda ali prevzgojnega doma predstavlja priložnost za preverjanje in izboljšanje vzgojnega dela z gojenci in zavodskih razmer. Beganje gojencev iz vzgojnih zavodov in povratništvo obsojencev postavlja vprašanje o primernosti zapornih kazni, katerih namen je resocializacija mladoletnikov in obsojencev. Pri tem so pomembne tudi razprave o dejavnikih, namenu in oblikah izvrševanja kazenskih sankcij.

2.1.7 Izvrševanje kazenskih sankcij

Pavčnik (1971) je poudaril pomen dejavnikov, ki govorijo v korist kratkotrajnim zapornim kaznim. Ti so dejavniki pred

obsodbo, dejavniki med prestajanjem kratkotrajnih zapornih kazni in dejavniki po odpustu. Zaradi nepotrjene učinkovitosti kratkotrajnih kazni zapora je opredelil alternativne kazenske sankcije oziroma nadomestila za kratkotrajne zaporne kazni.³⁰ S težavami izvrševanja zapornih kazni se je ukvarjal Brinc (1979). S primerjanjem nekaterih značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji je ugotovil, da je v obeh državah malo možnosti za zvišanje pozitivnih posledic prestajanja kazni odvzema prostosti za obsojenca in okolje (družbo), da francoski kazenski zakonik opredeljuje več različnih kazenskih ukrepov odvzema oziroma omejitve prostosti, jugoslovanski zakonik pa pozna napotitev v zapor kot edino kazen odvzema prostosti in da je število obsojencev v obdobju 1969–1977 v Jugoslaviji naraščalo, medtem ko je v Franciji upadalo.³¹ Petrovec (1984) je opozoril, da slovenska in jugoslovanska penologija ne bosta napredovali, če ne bo omogočeno vplivanje na najbližja področja (kazensko pravo, kazensko politiko). Brinc (1988) je ugotovil, da bi se lahko iz uporabe izpustil pojem »kratke kazni zapora«, saj ni bil opredeljen v tedanji zakonodaji (Navodilo o razporejanju in pošiljanju obsojencev na prestajanje kazni v kazenske poboljševalne zavode, 1979; Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, 1978) in ni bilo podlage za njegovo uporabo v praksi. Nadalje je ugotovil, da so bili v Sloveniji prisotni pogoji za zmanjšanje števila obsojencev, zato je predlagal spremembe zakonodaje, pri katerih se naj opusti ločevanje med obsojenci in osebami, obsojenimi zaradi prekrška. Kazen zapora naj se izvršuje po enotnem sistemu. Uvedejo naj se nadomestila v obliki »dela v korist skupnosti« in »povračila škode oškodovancu«. Pri prestajanju kazni zapora se naj uvede »vikend zapor« ali sistem »dnevni denarni kazni«. Odpravi naj se možnost spremembe neplačane denarne kazni v zapor. Obsojencem je treba omogočiti pravico, da se v zaprtem pismu obrnejo na Svet za varstvo človekovih pravic. Za izvedbo disciplinskega postopka oddaje obsojenca v samicu naj se oblikuje tričlanska komisija. Pritožbe na odločitev komisije naj obravnava sodišče. Spremenijo oziroma ukinejo naj se navodila o razporejanju obsojencev. Vse obsojenke naj prestajajo kazen v zaporu na Igu. Gartner (1986b, 1987) se je zavzemal za podružbljanje izvrševanja kazenskih sankcij, pokazenske obravnave obsojen-

²⁸ Beganje je rezultat kompleksnega obrambnega odzivanja v situaciji, ki vsebuje prostorski značaj, navzočnost reaktivnega sistema s perceptualnimi in motoričnimi kapacitetami, zadostno količino energije in navzočnost dejavnikov, ki kakorkoli ogrožajo reaktivni sistem (Musek, 1970).

²⁹ V vseh zavodih so predstavljali poseben problem begavci, ki sicer ne begajo, so pa osebnostno zelo moteni in agresivni (to agresijo/napadalnost izživljajo nad sogojenci v zavodih). Po oceni raziskovalcev begavci naj ne bi bili družbeno bolj nevarni kot gojenci, ki so odpuščeni iz vzgojnih zavodov na običajen način (Skaberne et al., 1974).

³⁰ Med alternativne kazenske sankcije je avtor prišteval pogojno obsodbo, denarno kazen, sodni opomin, »neznatno družbeno nevarnost«, varnostne ukrepe, organizirano delo na prostosti in pogojno obsodbo s posebnimi individualnimi ukrepi (Pavčnik, 1971).

³¹ Število obsojenih na prestajanje kazni zapora je v SFRJ naraščalo od leta 1969, ko je bilo zaprtih 15.090 ljudi (75 zapornikov na 100.000 prebivalcev). V letu 1977 je število zaprtih doseglo 21.909 (101 zapornik na 100.000 prebivalcev). V istem obdobju je število obsojencev v Franciji upadalo. V letu 1969 je bilo v Franciji zaprtih 20.353 obsojencev (40 zapornikov na 100.000 prebivalcev). Do leta 1977 je število zaprtih oseb v Franciji upadlo na 20.036 (38 zapornikov na 100.000 prebivalcev) (Brinc, 1979).

cev in preprečevanja povratništva. Skupne vsebinske osnove za podružbljanje izvrševanja kazenskih sankcij je videl v sodelovanju organov, pristojnih za izvrševanje kazenskih sankcij, z drugimi organi; informiranju javnosti po sredstvih množičnega obveščanja o zadevah izvrševanja kazenskih sankcij; ustanavljanju svetov v zaporih, ki naj imajo vlogo strokovno-posvetovalnih organov; ustanavljanju strokovnih svetov, pristojnih za zadeve izvrševanja kazenskih sankcij pri republiških upravnih organih in ustanavljanju družbenih svetov za upravno področje izvrševanja kazenskih sankcij. Opuščanje in spreminjanje nekaterih oblik izvrševanja kazenskih sankcij vpliva na varstvo pravic obsojencev. Varovanje pravic obsojencev znotraj zapora je pomembno, saj je odvzem prostosti dovolj velika kazen za obsojenca in ne potrebuje dodatnega kaznovanja. Kršenje obsojenčevih pravic negativno vpliva na odnose z zaporskim osebjem in posledično na učinkovito izvajanje tretmaja (resocializacijo obsojenca). Pomembna sestavina izvrševanja kazenskih sankcij je tudi kakovost odnosov med zaporskim osebjem in zaporniki, ki se kaže v socialni klimi v totalni instituciji – zaporu.

2.1.8 Kakovost odnosov v zaporu – socialna klima

Merjenje socialne klime (družbenega vzdušja) v slovenskih zaporih je začel Brinc (1982b)³². Socialna klima v zaporu je skupek organizacijskih značilnosti in pogojev, v katerih živijo in delajo zaporski delavci in obsojenci (Brinc in Petrovec, 2011). Brinc in Petrovec (2011) menita, da na socialno klimo vplivajo odnosi med delavci in zaporniki, način odločanja in stil vodenja zapora, prevladujoče osebnostne lastnosti delavcev in obsojencev ter njihova stališča. Brinc in Petrovec (2011) sta opredelila socialno klimo kot dinamični dejavnik, ki ga soustvarjajo zaporniki in delavci v zaporu, hkrati pa je njihovo vedenje rezultat že ustvarjenega vzdušja. Preučevanje socialne klime v slovenskih zaporih je zajemalo devet področij: vključenost, podpora, izraznost, avtonomija, praktična usmerjenost, usmerjenost v osebne probleme, red in organizacija, jasnost pravil in nadzor osebja. Brinc (1982b, 1986b, 1995). Brinc in Petrovec (2001, 2011) ter Brglezova et al. (2006) so pri preučevanju socialne klime v slovenskih zaporih ugotovili, da zaporsko osebje doživlja ugodnejšo socialno klimo v zaporu kot obsojenci, da zaporsko osebje in obsojenci v odprtih in polodprtih oddelkih zaporov doživljajo ugodnejšo socialno klimo kot osebje in obsojenci v zaprtih oddelkih zaporov in da se je v slovenskih zaporih povečala nadzorstvena usmeritev na račun rehabilitacije. Raziskovalci so ugotovili, da je bila v vseh letih merjenja socialne klime ta najugodnejša v ženskem zaporu na Igu in na odprtem oddelku ljubljanskega zapora na

Igu.³³ Na doživljanje ugodne socialne klime v ženskem zaporu na Igu in na odprtih oddelkih zaporov so vplivali majhna in specifična zaporska populacija (obsojenke niso tako agresivne kot obsojenci), rehabilitacijska naravnost zaporskega osebja, manjši nadzor zaporskega osebja in možnost prostih izhodov obsojenih oseb iz zapora (odprti oddelki). Hkrati je bila v zaporih v Ljubljani in na Dobu ugotovljena najmanj ugodna socialna klima.³⁴ Na neugodno doživljanje socialne klime v navedenih zaporih sta vplivali prezasedenost zaporov in velika fluktuacija obsojencev v zaporu v Ljubljani. Hkrati v zaporu na Dobu prestajajo zaporno kazen najnevarnejši obsojenci in tisti z najdaljšimi zapornimi kaznimi. Obsojenci so v povprečju najvišje ocenjevali nadzor osebja in jasnost pravil. Obenem so najnižje ocenjevali odprtost izražanja in reševanje osebnih težav. Ocene obsojencev kažejo na povečanje nadzorstvene usmeritve na račun rehabilitacije. Zaporsko osebje je najvišje ocenjevalo praktično usmerjenost zapora in podporo oziroma pomoč, ki jo dobijo obsojenci v zaporu. Zaposleni v zaporu so ocenili nadzor v zaporu z nižjimi ocenami kot obsojenci v istih zavodih. Ocene zaporskega osebja opozarjajo na prisotnost pazniške subkulture v zaporih, ki se izraža v visokih ocenah pomoči in podpore obsojencem v zaporih ter hkratnemu nezadovoljstvu zaporskega osebja s pogoji dela, saj pojmujejo svoje delo kot nevarno in težavno, kar se kaže v nizkih ocenah nadzora. Merjenje socialne klime se je v povprečju izvajalo vsakih 5 let od leta 1982 do leta 2011 (Brglez et al., 2006; Brinc, 1982b, 1986b, 1995; Brinc in Petrovec, 2001, 2011). Pri vzpostavljanju kakovostnih odnosov v zaporu igra ključno vlogo stalna komunikacija med zaporskim osebjem in obsojenci. Mlinarič (1985) je s preučevanjem medosebne komunikacije v zaporu ugotovil, da slovenski penalni režim v primerjavi s totalnim dopušča več možnosti za konstruktivno komunikacijo. Obstaja »pregrada« za uspešno komunikacijo med zaporskim osebjem in obsojenci. Opazno je prizadevanje zaporskega osebja po vzpostavljanju ustreznne komunikacije z obsojenci in odstranjevanju ovir, ki jo otežujejo. V zaporih se pojavljajo težnje po neformalni hierarhiji posameznih strokovnih služb, spreminja se družbena mikrostruktura zapora in ustvarjene so možnosti za boljšo medčloveško komunikacijo odvisno od zunanjih družbenih dejavnikov (predvsem odnosi z Republiškim sekretariatom za pravosodje in upravo). Brinc (1984a) je pri delu zaporskih delavcev z obsojenci razlikoval med tretmajskim in nadzorovalnim pristopom. Obsojenci so

³² Raziskovanje socialne klime se je začelo v obdobju pred letom 1991 in se je nadaljevalo tudi v kasnejšem obdobju.

³³ Obsojenci in zaporsko osebje so v ženskem zaporu na Igu in odprtem oddelku ljubljanskega zapora na Igu najugodnejše doživljali socialno klimo (Brglez et al., 2006; Brinc, 1982b, 1986b, 1995; Brinc in Petrovec, 2001, 2011).

³⁴ Pri obsojencih je bila ugotovljena najmanj ugodna socialna klima v zaporih v Ljubljani in na Dobu. Pri zaporskem osebju je bila ugotovljena najmanj ugodna socialna klima v zaporu v Ljubljani (Brglez et al., 2006; Brinc, 1982b, 1986b, 1995; Brinc in Petrovec, 2001, 2011).

ocenjevali paznike kot bolj primerne od vzgojiteljev, saj bolje razumejo njihove težave in so bolj korektni. Hkrati ni bilo opaženih razlik med odprtimi in zaprtimi oddelki zaporov. Križnikova (1988a) je opozorila, da morajo biti intervencije v zaporih hitre, pri čemer je najpomembneje preprečiti nasilje oziroma stopnjevanje nasilja. Ustrezna organizacija dela in izobraževanje obsojencev, ki sta pomembni sestavini tretmaja in resocializacije zapornikov, vplivata na odnose med zaporskim osebjem in obsojenci.

2.1.9 Organizacija dela in izobraževanje obsojencev

Kavšek (1983) je ugotovil, da morajo biti obsojenci vključeni v temeljito poklicno usposabljanje, da bodo zmožni konkurirati na trgu delovne sile po odpustu iz zapora. Kristan (1983) je s preučevanjem vloge gospodarskih enot v zaporih v procesu resocializacije obsojencev ugotovil, da je delo obsojencev v funkciji prevzgoje le, če je sestavni del vseh tretmajskega prizadevanj v zaporih; da mora biti celotna dejavnost gospodarske enote povezana in usklajena z dejavnostjo drugih strokovnih služb v zaporu in da mora biti delo obsojencev v funkciji poklicne rehabilitacije, socialne adaptacije in učenja za samoupravno organiziranje in delovanje. Smerdelj (1983) je opozoril, da bi za realizacijo nalog prevzgojnega dela z obsojenci v procesu dela in usposabljanja za delo morali v vseh zaporih oblikovati programe za usposabljanje obsojencev; programi bi morali poleg izobraževalnih vsebin vključevati tudi prevzgojne cilje; upoštevati je treba prevzgojni namen kazni in ne le gospodarski učinek pri postavljanju proizvodnih načrtov delovnih organizacij v zaporih; potrebno je stalno medsebojno sodelovanje vseh služb v zaporih in treba je vzpostaviti celosten informacijski sistem o obsojencih. Brinc (1989) je preučeval pogoje za delo obsojencev in njihov odnos do dela.³⁵ Ugotovil je, da je večina obsojencev ocenila življenjske pogoje v zaporu kot zelo slabe in da je bila produktivnost obsojencev v povprečju za 28 % nižja od produktivnosti v podobnih panogah zunaj zaporov. Hkrati je opozoril na dvoje obsojencev in zaporskega osebja o »prevzgojni« vrednosti dela obsojencev.

Kos (1986) je s preučevanjem izobraževanja v zaporu v Celju ugotovil, da je za vključevanje obsojencev v izobraževanje potrebna motivacija z izvedbo izobraževanja zunaj zapora, skrajšanjem delovnega časa, podeljevanjem dodatnih ugodnosti izhodov iz zapora, materialnim nagrajevanjem za učni uspeh, določitvijo ustrezno visoke štipendije, poudarjanjem pomena izobraževanja na sestankih terapevtskih skupin

in usposabljanjem obsojencev za poklic, ki jih veseli. Zakšek (1986) je opozoril, da je za nadaljnji razvoj izobraževanja obsojencev v zaporu Dob treba dopolniti in razširiti oblike izobraževanja, uvesti srednješolski program in nekaj krajših oblik izobraževanja za manj sposobne, zagotoviti povezovanje z zunanjimi izobraževalnimi ustanovami in izvajati vodene oblike samoizobraževanja. Križnikova (1988b) je opozorila na težave pri poklicni orientaciji obsojencev v zaporu v Celju, ki so odvisne od značilnost populacije, omejenih možnosti izbire poklica (odvisnost od dolžine kazni), materialnih možnosti, težav z zaposlitvijo po prestani kazni in pomanjkanjem dinamičnega oziroma zanimivega dela. Slaba organizacija dela in neustreznost izobraževalnih programov predstavljata le peščico težav, s katerimi se srečujejo obsojenci. Neustrezna pomoč obsojencem in nerazumevanje zaporskega osebja glede potreb in frustracij obsojencev imata lahko negativne posledice za obsojence in pripravnike.

2.1.10 Problemi pripravnikov

Brinc (1986a) in Gartner (1986a) sta opozorila, da s predpisi ni mogoče podrobno urediti ravnanja s pripravniki. Predlagala sta sprejetje sklepov in priporočil za delo s pripravniki, ki bi temeljili na uspešnih praksah iz tujine. Hkrati sta pozvala k doslednemu izpolnjevanju že sprejetih sklepov. Zakonjšek (1986) je ugotovil, da bi bilo mogoče omiliti težave pripravnikov, če bi sodišča, zapori in strokovne službe medsebojno sodelovali pri razporejanju pripravnikov, če bi strokovne službe obravnavale pripravnike v zaporu, če bi se izboljšale življenjske razmere pripravnikov v zaporih, če bi imeli pripravniki pravico prostovoljne odločitve za delo in če bi se uveljavile spremembe v poteku obiskov pripravnikov (trajanje obiska in nadzorovanje). Gazvoda (1986) je opozoril na pogostost samomora med pripravniki. Ugotovil je, da se močnejši življenjski stres, ki vplivajo na pripravnikovo odločitev za storitev samomora, pojavijo v začetnem obdobju prestajanje pripora, pred kazensko obravnavo in po premetitvi iz pripora v zapor. Carli (1986) je bil prepričan, da bi bilo treba za odpravo oziroma omilitev psihičnih in fizičnih posledic izvrševanja pripora zagotoviti ustrezno zdravstveno varstvo pripravnikov, ki bi ga izvajale zdravstvene organizacije zunaj zapora. Orlova (1988) je opozorila na negativne posledice pripora, ki se kažejo v znižanju socialno-ekonomske varnosti pripravnika, razvoju subkulturnih vzorcev in zdravstvenih posledicah pripravnikov. S pojavom idej o pravicah obsojencev v evropskih demokratičnih državah je to postala tudi aktualna penološka tema v Sloveniji.

2.1.11 Varstvo pravic obsojencev

Kavar Vidmar (1984) je s preučevanjem socialnega varstva obsojencev in njihovih družin ugotovila, da je socialna

³⁵ Od 925 obsojencev je bilo 844 obsojencev zaposlenih: delo zunaj zapora je opravljalo 83 obsojencev (9 %), delo v organizaciji, v kateri so bili zaposleni, je nadaljevalo 54 obsojencev (5,8 %) in v zaporih je bilo zaposlenih 707 obsojencev (76,4 %) (Brinc, 1989).

varnost obsojencev zagotovljena z materialno varnostjo in urejena z državnimi predpisi; da za družinske člane obsojencev ni natančnih standardov za zagotavljanje socialne varnosti, kot so opredeljeni za obsojence; da je po prestani kazni socialna varnost osebe in njene družine ponovno odvisna od dela oziroma zaposlitve; da je materialna varnost med prestajanjem zaporne kazni večja in trdnjša kot po njej in da je prenehanje delovnega razmerja posledica prestajanja zapora, ki je daljša od šestih mesecev. Petrovec (1986) je opozoril na pomanjkljivosti Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (1978), ki so se kazale pri nezagotavljanju pravnega varstva obsojencem zoper odločitve o njegovih pravicah, zavračanju možnosti pritožbe zoper odločitve komisije za pogojni odpust, »prisilno delo« in pri problemu regionalnega prestajanja zaporne kazni. Carli (1987) je opozoril, da v Sloveniji ni bilo jasno izražene potrebe po spremembi zakonodaje za zagotavljanje pravic zaprtih oseb. Poudaril je potrebo po spreminjanju odnosov in stališč zaporskega osebja do zaprtih oseb. Brinc (1990) je na podlagi pregleda domače zakonodaje in mednarodnih aktov o varstvu pravic obsojencev ugotovil, da edino sodišča zagotavljajo zanesljivo varstvo pravic obsojencev v Sloveniji. Oblikoval je sto štiriindvajset predlogov za urejanje pravic obsojencev in njihovo varstvo v Sloveniji. Med njimi so najpomembnejši seznanjanje penoloških delavcev z mednarodnimi pravnimi akti o pravicah obsojencev, povečanje pravic in ugodnosti obsojencev skladno z Evropskimi zaporskimi pravili in z ustavo zagotovljene pravice do sodnega varstva človekovih pravic pred pristojnimi mednarodnimi organi. Kljub tem priporočilom je bilo za varstvo pravic obsojencev v Sloveniji dobro poskrbljeno, kar so (vsaj delno) potrdile ugotovitve študij o izvajanju poskusov na obsojencih in študije o protestih v zaporih. Kristanova (1982) je ugotovila, da se medicinski poskusi na obsojencih v Jugoslaviji niso izvajali. Glavni razlogi, da poskusov na obsojencih niso izvajali, je videla v načelu humanosti, nerazvitosti farmacevtske industrije, veliki fluktuaciji obsojencev in majhni zaporski populaciji. Čelik (1983) je opredelil protestne pojave v zvezi z zapori kot proteste javnosti do zaporov, proteste osebja v zaporih in proteste obsojencev. Ugotovil je, da je bilo v Jugoslaviji v primerjavi z zahodnim svetom relativno malo število takih protestov. Skrajna oblika odziva na neustrezne razmere v zaporih je tudi samomorilnost zapornikov.

2.1.12 Samomorilnost obsojencev

Maver (1989, 1990) je preučeval pojave samomorov, poskusov samomorov in samopoškodb v zaporu na Dobu v obdobju 1977–1986. Ugotovil je, da se povratniki večkrat odločijo za samopoškodovanje kot prvič kaznovani obsojenci; da je razmerje med samomori in poskusi samomorov ena proti tri; da se pri pripornikih pojavlja situacija močnejših življenjskih stresov najpogosteje v začetnem obdobju prestajanja pripora,

pred izrekom kazni in po izrečeni kazni; da se pri obsojencih pojavljajo krizna obdobja v času priprav na prvi prosti izhod, v obdobju obravnave prošnje za pogojni odpust in obdobju pred odpustom; da je pogost vzrok za poskus samomora ali samopoškodovanje izsiljevanje določene ugodnosti in da lahko k samopoškodbam in poskusom samomora pripomorejo strokovni delavci v zaporu z neustrezno razlago določenega problema ali rezultata. Ob vseh negativnih posledicah, ki jih ima zapor za življenje obsojenca, je treba iskati odgovore na vprašanja o tem, katere metode so najprimernejše za delo z obsojenci na prestajanju zaporne kazni.

V pregled penoloških študij v obdobju skupne države Jugoslavije smo zajeli več kot šestdeset študij. Penološko raziskovanje se je do leta 1968, ko je bilo izvrševanje kazenskih sankcij preneseno z notranjega na pravosodno ministrstvo, osredotočalo na ponovno vključevanje zapornikov v družbo, klasificiranje zaprtih oseb, problem povratništva, oblike nudenja pomoči mladoletnim prestopnikom in spreminjanje metod dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki. Po letu 1968 se je nadaljevalo penološko raziskovanje na področjih ponovnega vključevanja obsojencev v družbo, klasificiranja zaprtih oseb, povratništva, oblik pomoči mladoletnim prestopnikom in spreminjanja metod dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki. Hkrati se je penološko raziskovanje preusmerilo na preučevanje beganja gojencev iz vzgojnih zavodov, izvrševanje kazenskih sankcij, kakovosti odnosov v zaporu, organizacije dela in izobraževanja zapornikov, problemov pripornikov, varstva pravic zapornikov in samomorilnosti zapornikov.

2.2 Penološko raziskovanje v samostojni Republiki Sloveniji

Samostojnost Slovenije je omogočila članstvo v Združenih narodih (1992), Svetu Evrope (1993) in Evropski uniji (2004) (Meško et al., 2011: 401). Protokoli in smernice teh mednarodnih organizacij, ki jih je Slovenija vključila v Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (2000), so vplivale na oblikovanje slovenske kaznovalne politike in na penološko raziskovanje.

V pregled penoloških študij v obdobju samostojne države Republike Slovenije smo zajeli več kot trideset študij. V obdobju samostojne države se je penološko raziskovanje osredotočilo na preučevanje razmer za bivanje zaprtih oseb v vzgojnih zavodih in zaporih, raziskovanje institucionalnih programov (predvsem na pojavnost novih kaznovalno usmerjenih idej v slovenskem sistemu izvrševanja kazenskih sankcij), napovedovanje prestopništva in primernost merskih instrumentov za merjenje nevarnosti povratništva obsojencev, specifičnost dela in probleme zaporskega osebja, uveljavljanje in izvajanje alternativnih vzgojnih ukrepov in kazenskih sankcij, legitimnosti v zaporu ter zakonodajne probleme pogojnega odpu-

sta obsojenca. Študije o socialni klimi v zaporih (ki se nadaljujejo tudi v obdobju po letu 1991) smo predstavili že v obdobju penološkega raziskovanja pred letom 1991, zato jih v tem delu ne bomo ponovno predstavljali.

2.2.1 Razmere v vzgojnih zavodih in zaporih

Od leta 1991 do leta 1993 je potekala študija, katere namen je bil spremljanje materialne in konceptualne prenove vzgojnih zavodov v Sloveniji. Evalvacija procesov prenove vzgojnih zavodov je pripomogla k uvajanju novih oblik dejavnosti v vzgojnih zavodih (stanovanjske skupine in supervizijsko spremljanje) (Dekleva et al., 1993). Preučevanje prostorskih primernosti ni potekalo le v vzgojnih zavodih. Podržaj (1993) je opozoril na velik delež obsojencev v slovenskih zaporih, ki prestajajo svojo kazen na zaprtih oddelkih zaporov. Hkrati je opozoril na dejstvo, da v državi z majhnim številom obsojencev ni realno pričakovati, da bo visoko število obsojencev, ki prestajajo kazen na odprtih in polodprtih oddelkih zaporov. Brinc (1994) je s preučevanjem prostorskih zmogljivosti zaporov in pogojev za življenje in delo pripornikov ter obsojencev ugotovil, da priporniki in obsojenci v večini zaporov živijo v neustreznih stavbah, ki ne zagotavljajo temeljnega sanitarno-higienskega standarda; da so spalnici prostori za obsojence slabi in potrebni obnove; da je večina obsojencev zadovoljnih s hrano in da med obsojenci vlada nezadovoljstvo glede možnosti za sprehode in rekreacijo. Meško et al. (2011) so nadaljevali s preučevanjem prostorske zmogljivosti in problemov prezasedenosti v slovenskih zaporih. Ugotovili so, da Slovenija nima zadostnih kapacitet za ustrezno nastanitev zapornikov, čeprav ima zelo majhno število zaprtih oseb (65/100.000 prebivalcev). Možnost rešitev težave obstaja v širših ukrepih, ki presegajo izvrševanje kazni. Treba je razmisliti o spremembah kaznovalne politike (predvsem prakse kazenskih sodišč) z izrekanjem več alternativnih kazni in dela komisij za pogojne odpuste. Ideologije oz. ideje o namenu kaznovanja pomembno določajo način dela osebja v zaporu.

2.2.2 Raziskovanje institucionalnih programov

Dekleva (1991) je videl oviri za oblikovanje kriterijev vrednotenja institucionalnih programov v protislovnih pričakovanjih o programih obravnavanja obsojencev in v vplivu vrednostno-ideoloških vidikov. Zaznal je nerazvitost vrednotenja (evalvacij) programov v Sloveniji in opozoril, da morajo biti za vrednotenje, na podlagi katerega se spreminja obstoječe stanje, izpolnjeni pogoji, in sicer razpoložljiva materialna sredstva, sprejemljivo družbeno vzdušje, politična volja, dopuščena fleksibilnost organiziranosti, določena stopnja heterogenosti pristopov in prispevek ustreznih strok. Gartner (1992) je opozoril na težnje organiziranosti zaporskega osebja po klasičnem policijskem modelu (pomanjkanje tretmajske

naravnosti). Petrovec (1992) je s preučevanjem problemov in kritik tretmajske usmeritve obravnave obsojencev ugotovil, da obstajajo razlike med ideološko (načelno) usmeritvijo obravnavanja obsojencev in izvajanjem v praksi. Razloge za nepopolno uveljavitev tretmajske usmeritve v Sloveniji je videl v emocionalnosti zaporskih delavcev, ki onemogoča horizontalno komunikacijo z obsojenci in v njihovi izčrpanosti, ki je posledica boja z nosilci družbene moči. Vodopivecva (1992) se je zavzemala za ohranitev vključevanja strokovnega osebja v zapore, ki z izvajanjem skupinskega dela deloma razbijajo zaporniško subkulturo, obenem pa ne posegajo v osebno integriteto zapornikov (strokovno osebje kot del tretmaja). Mlinarič (1994) je opozoril na močno prisotnost tretmaja in resocializacijo v slovenskem sistemu izvrševanja kazenskih sankcij. Trdil je, da Slovenija ne potrebuje novega modela izvrševanja kazenskih sankcij, da bi se približala standardom demokratičnih evropskih držav. Pozval je strokovnjake, naj se posvetijo dopolnitvam in izboljšanju že obstoječega modela izvrševanja kazenskih sankcij. Petrovec (1997) je s preučevanjem teorij kaznovanja (osredotočil se je predvsem na retributivizem in tretmajsko ideologijo) ugotovil, da se retributivizem in tretmajski modeli, ki so podlaga za kaznovalno prakso, pojavljajo ciklično in izginjajo; da lahko doseganje zmerne kriminalitetne politike v Evropi ogrozi pojav neoklasicizma kot različice sodobnega retributivizma; da je slovenska zakonodaja neuspeli poskus približevanja retributivni ideologiji in da je slovenska politika nenaklonjena tretmajski ideologiji. S primerjanjem različnih kaznovalnih sistemov in izvedbo anketiranja med slovenskimi kazenskimi sodniki in penologi je ugotovil, da sta tretmajska usmeritev in struktura zaporov v Sloveniji ustrezna. Hkrati je opozoril na naraščanje retributivističnih idej med penološkimi delavci, na podlagi česar je sklepal, da obstaja razkorak med deklariranimi in dejanskimi vrednotami in postopki (Petrovec, 1998).³⁶ Petrovec (1999b) je s preučevanjem socioterapevtskih usmeritev pri delu z zaporniki ugotovil, da je sprejemanje in izvrševanje socioterapevtskih načel odvisno od vrste subjektivnih in objektivnih pogojev, med katerimi izstopajo gospodarske reforme (kapitalizem), »svobodni in neodvisni« mediji, politične razmere in penološka dediščina v obliki predimenzioniranih zaporov. S primerjanjem domačih in tujih ukrepov za preprečevanje kriminalitete je Petrovec (2004) ugotovil, da prihaja do vse pogostejšega kršenja človekovih pravic in da skrajna stališča do kaznovanja pridobivajo politično in tudi akademsko podporo. Poudaril je izboljšanje rehabilitativne

³⁶ Meško, Frangeževa, Repova in Sečnikova (2006) so preučevali poglede obsojencev na odnose in življenje v zaporu. Ugotovili so, da sta v zaporu na Dobu bolj prisotna retribucija in nadzorovanje kot restitucija in tretmajska naravnost. Obsojenci svetovalnega osebja niso pojmovali kot svetovalce, temveč kot pogojevalce, ki predvsem manipulirajo z ugodnostmi. Paznike so doživljali bolj pozitivno kot svetovalne delavce.

funkcije slovenskih zaporov in opozoril, da se v Sloveniji stopnjuje kaznovalna politika.

Petrovec in Muršič (2011) sta opozorila na upadanje standardov tretmajske usmeritve dela z obsojenci po letu 1991 in poudarila dejstvo, da je demokratizacija Slovenije prinesla večjo punitivno naravnost (uvedba dosmrtnega zapora) in znatno povečanje zaporske populacije od sredine devetdesetih let dalje. Poleg večanja števila zapornikov, evalvacije primerčnosti institucionalnih programov, prostorskih zmogljivosti in primernosti slovenskih zaporov za izvrševanje kazni zapora je bil izziv raziskovalcev tudi napovedovanje povratništva, kar je bila aktualna tema že v prvem obdobju slovenskega penološkega raziskovanja.

2.2.3 Povratništvo in napovedovanje povratništva

Brinc (1991) je na podlagi policijske, sodne in penitenciarne statistike ugotovil, da se v Republiki Sloveniji zmanjšuje delež prijavljene kriminalitete. Izdelal je tudi napoved za sto izpuščenih obsojencev, ki je bila za 22 % obsojencev zelo ugodna, za 18 % obsojencev ugodna, za 28 % obsojencev dvomljiva in za 32 % obsojencev neugodna. Brinc (1993) je na podlagi izdelanih napovedi ugotovil, da je bilo med osemdesetimi izpuščenimi obsojenci v obdobju enega leta po odpustu iz zapora 12 povratnikov. Povratniki so spadali v skupino z dvomljivo napovedjo in skupino z neugodno napovedjo. Spoznanja o povratnikih so opozorila na veljavnost vprašalnika za napovedovanje prestopništva *Proгноza 1991*.³⁷ Deset let po odpustu obsojencev, za katere je bila izdelana napoved, je Brinc (2003) pregledal kazenske evidence in ugotovil, da za dvajset obsojencev ni kazenske evidence,³⁸ da je en obsojenec umrl na dan odpusta in da je bilo med ostalimi 79 obsojenci 55,7 % povratnikov.³⁹ Rezultati študije so zopet potrdili uspešnost kriminalne napovedi pri razlikovanju med obsojenci z nizkim in visokim tveganjem povratništva. Večanje zaporske populacije je povzročilo preučevanje učinkovitosti oziroma primernosti dotedanjih institucionalnih programov in usmeritev obravnave obsojencev. Penološko raziskovanje povratništva je opozorilo na obsojence, ki jim je ukvarjanje s kriminaliteto predstavljalo življenjski stil. Maver (1994) je s

študijo primera večkratnega povratnika ugotovil, da kakovostno pripravljen individualni program dela za institucionalno obravnavo obsojenca ni uspešen, dokler ne zajema razreševanje celostne osebne in socialne problematike. Opozoril je, da bi bilo treba razviti takšen model tretmaja, ki bi se dopolnjeval s kompleksno socialno vsebino in s povratnimi informacijami o učinkovitosti.⁴⁰ Meško (1997) je s preučevanjem kriminalnega življenjskega stila in kriminalnih karier zapornikov ugotovil, da je zgodnje prestopništvo pomemben dejavnik razvoja odklonskega vedenja v daljšem časovnem obdobju in povratništva.

Ambrož in Šugman Stubbsova (2011) sta preučevala zakonodajne probleme pogojnega odpusta obsojencev. Ugotovila sta, da obstaja potreba po spremembi slovenskega sistema pogojnega odpusta, ki se praktično ni spremenil od leta 1950. Poudarila sta problematičnost področij, ki se nanašajo na postopkovna jamstva in postopek sprejemanja odločitev (tedanje stanje sprejemanja odločitev o podeljevanju pogojnega odpusta obsojencu sta videla kot administrativni postopek brez pravih možnosti za obsojenca, da bi se pritožil zaradi zavrnitve pogojnega odpusta). Težave s pogojnim odpustom lahko povzročijo pogojni odpusti neresocializiranih obsojencev, ki še niso pripravljeni na ponovno vrnitev v družbo in kmalu zaidejo na stara pota. Preprečevanje povratništva temelji na odnosih in sodelovanju med zaporskim osebjem in zaporniki ter njihovo možnostjo za ponovno vključitev v družbo. Za delo z zaporniki so potrebni dobro usposobljeni zaporski delavci, od katerih se pričakuje, da kompetentno opravljajo svoje delo.

2.2.4 Zaporsko osebje

Peteh (1992) je opozoril na pomanjkanje ustrezne lastne identifikacije zaporskega osebja (s svojim zunanjim pojavljanjem se je približevala delavcem policije). Zupanova in Horvatičeva (1994) sta predstavili delo Balintove skupine⁴¹ v Prevezgojnem domu Radeče. Namen Balintove skupine je bil, da zaposleni spoznavajo lastno doživetje zelo obremenjujočega dela, ki ga opravljajo, da se opravi analiza odnosa med gojencem in terapevtom ter da se poskuša ustvariti kakovostno timsko delo. Meško, Valentinčič in Umek (2004) so v študiji o strokovnih kompetencah paznikov v slovenskih zaporih ugotovili, da večino dela paznikov obsegajo klasične nadzorstvene dejavnosti delavcev v totalnih institucijah (preprečevanje

³⁷ *Proгноza 1991* je vprašalnik za ugotavljanje verjetnosti povratništva med obsojenci. Za osnovo vprašalnika je bil uporabljen ameriški izvirnik »Salient Factor Score«, ki je najenostavnejša oblika inštrumenta za napovedovanje bega obsojenca med prestajanjem zaporne kazni in za odločanje o pogojnem odpustu (Brinc, 1991).

³⁸ Dvajset obsojencev ni imelo kazenske evidence, ker niso bili državljani Republike Slovenije (Brinc, 2003).

³⁹ Med obsojenci z zelo ugodno napovedjo je bil delež povratnikov 7,69 %, z ugodno napovedjo 35,71 %, z dvomljivo napovedjo 60 % in z neugodno napovedjo 81,25 % (Brinc, 2003).

⁴⁰ Dinamična observacija in diagnostika bi morali služiti kot osnova za učinkovitejšo obliko tretmaja. Hkrati bi morali tretma neprestano vrednotiti in dopolnjevati (Maver, 1994).

⁴¹ Balintove skupine, imenovane po madžarskem psihoanalitiku Michaelu Balintu, so namenjene študiju medsebojnih odnosov (Zupan in Horvatič, 1994).

pobegov, pretefov in drugih oblik nereda, pregledi sob, od delkov, delovnih postaj in garderob, izvajanje obhodov, nadzorovanje razdeljevanja hrane in izvajanje nočnih obhodov in nadzora). Pazniki so bili prepričani, da imajo pri svojem delu terapevtski vpliv s pogovori z zaporniki in pomembno sodelujejo v tretmaju zapornikov. Pazniki so izrazili potrebo po dodatnih usposabljanjih na področjih komunikacije in reševanja konfliktov, ki bi jim pomagala pri delu z obsojenci.

2.2.5 Alternativni vzgojni ukrepi in kazenske sankcije v Sloveniji

Dekleva et al. (1995) so predlagali izvajanje novih vrst vzgojnih ukrepov (poravnava, delo v korist humanitarnih organizacij in lokalne skupnosti ter udeležba v programu socialnega treninga) zoper mladoletnike ter ustanovitev posebnih organizacij na področjih, kjer se izvajajo novi vzgojni ukrepi zoper mladoletnike. Hkrati bi se te organizacije razvijale v nevladnem sektorju, saj so novi vzgojni ukrepi usmerjeni v družbo in ne v povračilno pravičnost. Uveljavljanje novih alternativnih kazenskih sankcij za mladoletnike in obsojence je spodbudilo preučevanje njihove učinkovitosti. Filipčičeva in Preličeva (2011) sta ugotovili, da slovenska sodišča obsodijo le 2 % mladoletnih prestopnikov na kazen zapor. Na podlagi primerjave z evropskimi državami sta opozorili, da je Slovenija ena izmed držav z najnižjim deležem mladoletnih prestopnikov v zaporu in priporu. Nadalje sta ugotovili, da Slovenija izpolnjuje priporočila o čim krajšem omejevanju prostosti mladoletnikov, da so mladoletniki ločeni od polnoletnih obsojencev in da v prevzgojnem domu za mladoletnike vlada ugodna socialna klima.

Petrovec (1993) je poudaril dve posledici uvajanja alternativnih načinov kaznovanja: uveljavljanje manj nasilne oblike kaznovanja in s tem ustvarjanje nove perspektive obravnavanja prestopnikov ter iskanje novih načinov kaznovanja ob zavedanju, da je tradicionalni zapor neustrezen. Petrovec (1999a) je opozoril na neuspešno implementacijo izrekanja alternativnih kazenskih sankcij v Republiki Sloveniji in neobstoje mreže organizacij, ki bi jih uporabili za delo obsojencev. Hkrati je predlagal vzpostavitev evidence izrečenih alternativnih kazni ter spremljanje njihove uspešnosti.

3 Razprava

Penološko raziskovanje v Sloveniji ima šestdesetletno tradicijo. Ključnega pomena je bila ustanovitev Inštituta za kriminologijo leta 1954, kjer je bila opravljena večina raziskav s področja penologije. Na pomemben razvoj in usmeritev penologije k humanizaciji zaporskega sistema in na penološko raziskovanje je vplivala klinična kriminologija (naj omenimo

le nekatere: priprava obsojenca na odpust iz zapor in nudenje postpenalne pomoči, napovedovanje povratništva obsojencev in napovedovanje prestopništva, oblike pomoči mladoletnim prestopnikom, spreminjanje metod dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki, obravnava alkoholizma in odvisnosti obsojencev, učinkovitost izvrševanja kazni zapor, odnosi med zaporskim osebjem in obsojenci, organiziranje dela in izobraževanja obsojencev, problemi pripornikov in varstvo pravic obsojencev).

V obdobju pred letom 1991 je bilo nekaj mejnikov, ki so vplivali na poglede na izvrševanje kazenskih sankcij. Leto 1968 (prenos pooblastil z Ministrstva za notranje zadeve na Ministrstvo za pravosodje) je predstavljalo prelomnico v penološkem raziskovanju v Sloveniji in spremembo pojmovanja kaznovanja iz policijske dejavnosti v penološko. Leta 1972 se je pristojnost za izvrševanje kazenskih sankcij prenesla z zvezne na republiško raven, kar je pripeljalo do slovenske republiške zakonodaje (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, 1973) in povzročilo oddaljevanje slovenske penologije od skupne jugoslovanske penologije. Pozneje se je pojavilo približevanje slovenske penologije penologijam evropskih demokratičnih držav in upoštevanje mednarodnih konvencij s področja izvrševanja kazenskih sankcij (OZN, Svet Evrope), kar se je izražalo z novimi področji raziskovanja (npr. odnosi v zaporih, varstvo pravic zapornikov, prenapolnjenost zaporov).

Osamosvojitve Slovenije in demokratizacija političnega sistema ter izvrševanja kazenskih sankcij sta prinesli nove spremembe na področju penološkega raziskovanja. Glavni raziskovalni interesi v samostojni Sloveniji so bili vrednotenje institucionalnih programov (približevanje penologiji zahodnih demokratičnih držav, ki ni prineslo le implementacije smernic Sveta Evrope, Združenih narodov in Evropske unije, temveč tudi spoznanje o usmerjanju k retributivni ideologiji), preučevanje prostorskih zmogljivosti zaporov in zavodov za mladoletnike (porast prijavljene kriminalitete je pripeljal do povečanja števila zaprtih oseb in posledično do prezasedenosti zaporov), ocenjevanje primernosti alternativnih kazenskih sankcij, preučevanje odnosov v zaporu (nadaljevanje merjenja socialne klime).

Če je razvoj kazenskih politik v Socialistični republiki Sloveniji temeljil na predlogih strokovnjakov in rezultatih penoloških študij, se je z osamosvojitvijo Slovenije stanje spremenilo. Petrovec in Meško (2006) sta opozorila, da so politiki novega demokratičnega režima v Sloveniji prepričani o svojem znanju o kaznovanju in posledično zavračajo sodelovanje s strokovnjaki pri oblikovanju kazenskih politik in zakonodaje (Flander in Meško, 2013). V penološkem raziskovanju so se poleg (pozitivnih) vplivov smernic mednarodnih organizacij začeli kazati tudi vplivi retributivne ideologije. Čeprav so ideje o rehabilitaciji obsojencev še žive v penoloških krogih,

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (2000) kaže, da so zakonodajalci dali prednost varnosti in nadzoru pred rehabilitacijo obsojencev. Povečanje zaporske populacije je vplivalo na preučevanje primernosti institucionalnih programov in prostorskih zmogljivosti zaporov. Raziskovalci so s preučevanjem zaznave legitimnosti obsojencev in samozaznave legitimnosti zaporskega osebja naredili korak naprej pri preučevanju odnosov v zaporu in približali slovensko penološko raziskovanje penološkemu raziskovanju v tujini. Pomemben prispevek k svetovni penologiji je tudi tematska številka revije »*The Prison Journal*« o slovenski penologiji (Meško in Fields, 2011), v kateri je predstavljen tudi prispevek o odpiranju zaporov (Petrovec in Muršič, 2011).⁴²

4 Sklepne misli

V pregled slovenskih penoloških študij je bilo zajetih več kot sto študij z različnih področij penologije. Iz vsebine študij sta razvidni visoka stopnja uporabe znanstvenih metod in refleksija, ki sta vplivali na razvitost slovenske penologije, ki se je z upoštevanjem sodobnih svetovnih trendov in uvajanjem lastnih pristopov dela z obsojenci uvrščala v vrh jugoslovanske in evropske penologije. Po osamosvojitvi Slovenije se je začelo približevanje penologiji demokratičnih evropskih držav, ki si prizadevajo predvsem za varstvo pravic obsojencev in izboljševanje pogojev za življenje obsojencev v zaporih. Slovenija je naredila formalni napredek pri zagotavljanju varstva pravic obsojencev in izboljšanju stanja v zaporih (sprejetje protokolov in smernic Združenih narodov, Sveta Evrope in Evropske unije) kljub njihovi prezasedenosti (leta 2015 – 114 % zasedenost). Čedalje večja kaznovalna naravnost (npr. opustitev oz. neizvajanje in slaba institucionalna kapaciteta za izvajanje določenih vrst alternativnih kazni, zaostrovanje kaznovanja – dosmrtni zapor itd.) kaže na vpliv zahodnih kaznovalnih ideologij ob hkratnem upadanju vpliva tretmajske ideologije. Brinc (2007) meni, da se je pravi razvoj slovenske penologi-

je začel z osamosvojitvijo Slovenije, medtem ko Petrovec in Muršič (2011) trdita, da so minili zlati časi slovenske penologije. Od osamosvojitve se je zaporska populacija v Sloveniji skoraj podvojila (z 836 zaprtih oseb v letu 1991 na 1511 v letu 2015), politični odločevalci nimajo sredstev/volje/želje za preverjanje ugotovitev raziskovalcev v praksi (Petrovec in Meško, 2006), hkrati pa Republika Slovenija ostaja edina država v EU brez probacijske službe (zapori sodelujejo s centri za socialno delo in zavodi za zaposlovanje, ki pomagajo pri reintegraciji obsojencev v družbo oziroma skupnost). Kljub vsem težavam, s katerimi se sooča slovenski sistem izvrševanja kazenskih sankcij, ostaja stopnja zaprtih ljudi med najnižjimi v Evropi in svetu (73 zaprtih oseb na 100.000 prebivalcev) (International Centre for Prison Studies, 2015; URSIKS, 2015). V prihodnje bo moralo biti slovensko penološko raziskovanje usklajeno z zakonodajo in prakso Evropske unije. Slovenija se bo morala odločiti, ali bo implementirala tuje modele izvrševanja kazenskih sankcij ali bo razvijala svoj nekoč že preizkušen model dela z obsojenci. Kljub težavam v penološki praksi je še vedno med državami z najnižjo zaporsko populacijo (Council of Europe, 2015) in je primerljiva s skandinavskimi državami, ki se na področju penologije pojmujejo kot najnaprednejše na svetu. Glede na trenutne družbene razmere menimo, da je čas za poglobljeno preučevanje zaznav legitimnosti obsojencev o delu zaposlenih v zaporih; samozaznav legitimnosti zaporskega osebja⁴³ v povezavi s področji preučevanja socialne klime, širših družbenih dejavnikov, ki vplivajo na povečanje zaporske populacije; možnosti za vzpostavitev probacijske službe, ki bo nudila pomoč izpuščenim obsojencem. Poleg tega bi bilo treba opraviti zgodovinski pregled vpliva penološkega raziskovanja na kriminalitetno in kaznovalno politiko, zakonodajo, prakso izvrševanja kazenskih sankcij in razvoj penološke teorije.

Literatura

1. Ambrož, M. in Šugman Stubbs, K. (2011). Conditional release (parole) in Slovenia: Problems and possible solutions. *The Prison Journal*, 91(4), 467–488.
2. Audič, K. (1966). Vloga in naloge svobodnejšega režima prestajanja zaporne kazni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 17(3), 104–110.
3. Bizaj, A. (1958). Odpust obsojencev iz kazenskih poboljševalnih domov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 9(2), 109–122.

⁴² Petrovec (2015: 201–202) meni »... da je bil eksperiment na Igu najpomembnejši dosežek, s katerim se je dokazalo, da je bilo za veliko večino obsojenk mogoče vzpostaviti popolnoma odprt režim, brez vnaprejšnje selekcije, zlasti pa ne glede na dolžino zaporne kazni in kaznivo dejanje. Ta model so preizkusili tudi v nekaterih drugih zaporih in se je pokazal kot uspešen. Na odprtost zapore bolj vpliva vodstvo kot pa struktura obsojenih oseb. Utemeljeno domnevamo, da sta odpiranje zaporov in njihova humanizacija tesno povezana z idejo in prakso socialne države. Zato ne preseneča, da je bil ta projekt lažje izvedljiv v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat je bilo očitno doseženo optimalno ravnanje med idejo solidarnosti in socialne varnosti na eni strani ter izrazitim rahljanjem prej bolj represivnega političnega sistema, ki je postajal vse bolj dovzetnejši za humane spremembe na splošno, še posebej pa za dokazano kakovostne premike na družbenem obrobju.«

⁴³ Reisig in Meško (2009) sta ugotovila, da zaporniki, ki zaznavajo paznike kot pravične v postopkih, manjkrat kršijo zaporska pravila. Meško, Tankebe, Čuvanova in Šifrerjeva (2014) so ugotovili, da na prepričanje o lastni legitimnosti paznikov vplivajo odnosi s sodelavci, pravičnost nadrejenih v postopkih in zaznava odnosa obsojencev do njih. Za starejše respondente in tiste z več let službe ter višjo stopnjo izobrazbe je bolj značilna boljša ocena lastne legitimnosti. Prepričanje o lastni legitimnosti dela paznikov vpliva na proorgani- zacijsko vedenje in na prepričanje o boljšem delu z zaporniki.

4. Brglez, A., Pagon, P., Rus, P., Kranjc, J., Čepič, M. in Đurin, S. (2006). *Socialno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in prevzgojnem domu leta 2005*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
5. Brinc, F. (1976). *Organizacija, metode dela in uspešnost pomoči odpuščenim obsojenim osebam*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
6. Brinc, F. (1979). *Nekatere značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
7. Brinc, F. (1982a). Klasifikacija obsojencev in napovedovanje prihodnje družbene nevarnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(3), 196–205.
8. Brinc, F. (1982b). *Prestajanje kazni zapora v odprtih in polodprtih kazenskih poplajševalnih zavodih SR Slovenije*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
9. Brinc, F. (1984a). Obsojenčeva percepcija delavcev kazenskega zavoda. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 35(3), 16–27.
10. Brinc, F. (1984b). Stališča oseb na prestajanju kazni zapora do različnih življenjskih težav po odpustu na prostost in njihova pričakovanja. *Penološki bilten*, 2(2), 76–95.
11. Brinc, F. (1985). Razporejanje obsojencev na prestajanje kazni zapora. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36(1), 16–27.
12. Brinc, F. (1986a). Nekaj splošnih vprašanj v zvezi z izrekanjem in izvrševanjem pripora (Uvodne besede). *Penološki bilten*, 4(2), 7–29.
13. Brinc, F. (1986b). *Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SR Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
14. Brinc, F. (1988). *Izvrševanje kratkotrajnih kazni zapora v SR Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
15. Brinc, F. (1989). *Delo obsojencev: individualni in institucionalni faktorji produktivnosti dela obsojencev v kazenskih poplajševalnih zavodih SR Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
16. Brinc, F. (1990). *Pravice zapornikov in njihovo varstvo v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
17. Brinc, F. (1991). *Penološki vidiki povratništva obsojencev v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
18. Brinc, F. (1993). *Možnosti omejevanja nevarnega povratništva s policijskim in socialnovarstvenim (preventivnim) nadzorom*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
19. Brinc, F. (1994). *Prostorske zmogljivosti kazenskih poplajševalnih zavodov in pogoji (standardi) za življenje in delo pripornikov in obsojencev v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
20. Brinc, F. (1995). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
21. Brinc, F. (2003). Kriminalna prognoza – iluzija ali resničnost? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(4), 341–355.
22. Brinc, F. (2007). *Penologija* (Neobjavljeno študijsko gradivo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
23. Brinc, F. in Petrovec, D. (2001). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
24. Brinc, F. in Petrovec, D. (2011). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2010*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
25. Carli, A. (1986). Uporaba in trajanje pripora ter razmere, v katerih se izvršuje pripor v Sloveniji. *Penološki bilten*, 4(2), 55–71.
26. Carli, A. (1987). Varovanje pravic obsojencev med prestajanjem kazni zapora. *Penološki bilten*, 5(2), 27–48.
27. Council of Europe. (2000). *Prison overcrowding and prison population inflation*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
28. Council of Europe. (2015). *Council of Europe annual penal statistics*. Pridobljeno na <http://wp.unil.ch/space/>
29. Čelik, P. (1983). Protestni pojavi v zaporih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34(3), 205–215.
30. Čerin, M. (1970). Izobraževanje pazniškega osebja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(2), 90–96.
31. Dekleva, B. (1991). Izhodišča za vrednotenje institucionalnih programov obravnavanja odklonskih oseb. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 42(2), 103–110.
32. Dekleva, B., Bečaj, J., Brandon, D., Flaker, V., Kobolt, A., Kranjčan, M. et al. (1993). *Spremljanje uresničevanja in uspešnosti načrta prenovne zavodskega obravnavanja otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti ter razvijanje sodobnejših oblik in vsebin dela v prenovljenih zavodih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
33. Dekleva, B., Cefuta, J., Fojan, D., Kadunc Ilič, L., Pureber, S., Pucelj, B. et al. (1995). *Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike (predvsem programov socialnih treningov, poravnavanja z oškodovancem ter opravljanja koristnega dela za skupnost): analiza pogojev zanje, razvoj usposabljanja za njihove izvajalce ter spremljanje njihove uspešnosti*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
34. Dolenc, F. (1984). Vsebina in metode dela centrov za socialno delo kot izvajalcev in usklajevalcev različnih oblik postpenalne pomoči obsojenim osebam. *Penološki bilten*, 2(2), 41–55.
35. Filipčič, K. in Prelič, D. (2011). Deprivation of liberty of juvenile offenders in Slovenia. *The Prison Journal*, 91(4), 448–466.
36. Flander, B. in Meško, G. (2013). Punitivnost in penalni populizem v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(4), 330–344.
37. Gartner, B. (1984). Zdravljenje alkoholizma in narkomanije v kazenskih poplajševalnih zavodih SR Slovenije. *Penološki bilten*, 2(4), 5–23.
38. Gartner, B. (1985). Problemi vodenja in medčloveške komunikacije v KPZ. *Penološki bilten*, 3(2), 68–127.
39. Gartner, B. (1986a). Socialne, psihološke, zdravstvene in druge posledice pripora za pripornika in njegovo družino ter možnosti za njihovo reševanje. *Penološki bilten*, 4(2), 72–96.
40. Gartner, B. (1986b). Vloga in naloge občinskih in območnih družbenopolitičnih koordinacij pri pokazenski obravnavi obsojencev. *Penološki bilten*, 4(1), 22–43.
41. Gartner, B. (1987). Podružbljanje izvrševanja kazenskih sankcij v Jugoslaviji. *Penološki bilten*, 5(1), 6–19.
42. Gartner, B. (1992). Evropska zaporska pravila in tretmanska ideologija. *Penološki bilten*, 10(1–2), 50–127.
43. Gazvoda, A. (1986). Samomori, poskusi samomorov in samopoškodbe pripornikov ter reševanje kriznih situacij. *Penološki bilten*, 4(2), 97–121.
44. Gazvoda, L. (1970). Problem zaposlovanja oseb, ki so odpuščene iz KZP in VPD. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(3), 191–198.
45. Glueck, S. in Glueck, E. T. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. New York: The Commonwealth Fund.
46. International Centre for Prison Studies. (2015). *Slovenia*. Pridobljeno na <http://www.prisonstudies.org/country/slovenia>
47. Jazbinsšek, F. (1988). Nekaj značilnejših ugotovitev katanamnestičnega spremljanja obsojencev, odpuščenih v letih 1980, 1981, 1982 iz Zapora Celje. *Penološki bilten*, 6(1–2), 62–97.

48. Kavar Vidmar, A. (1984). Socialna varnost oseb na prestajanju zaporne kazni in po njej in socialna varnost njihovih družin. *Penološki bilten*, 2(2), 1–26.
49. Kavšek, C. (1983). Prevzgojni namen dela obsojenih oseb – koreferat. *Penološki bilten*, 1(1), 63–77.
50. Klanjšek, A. (1959). *Selekcija obsojenk za odprti kazenski poglobljevalni dom na Igu*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
51. Kobal, M., Uderman, B. in Vodopivec, K. (1966). *Organizacija prehodnih domov za odpuščene osebe*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
52. Kos, I. (1986). Šolanje obsojenih mlajših polnoletnikov in mladoletnikov v KPD Celje za obdobje 1981–1985. *Penološki bilten*, 4(3), 34–51.
53. Kristan, M. (1982). Eksperimenti (zlasti medicinski) na zapornikih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(4), 277–284.
54. Kristan, F. (1983). Vloga in položaj gospodarskih enot kazenskih poglobljevalnih zavodov in prevzgojnega doma v procesu resocializacije in v sistemu združenega dela. *Penološki bilten*, 1(1), 20–62.
55. Križnik, I. (1988a). Krizna stanja in krizne intervencije. *Penološki bilten*, 6(3), 76–84.
56. Križnik, I. (1988b). Profesionalna orientacija mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v KPD za mladoletnike in Zaporih Celje. *Penološki bilten*, 6(1–2), 52–61.
57. Matjan, P. (1986). Kako organizirati obravnavanje alkoholizma in narkomanije v KPZ – dileme in predlogi. *Penološki bilten*, 4(2), 139–142.
58. Maver, A. (1989). Samomori, poskusi samomorov in samopoškodbe v KPD Dob v obdobju od 1. 1. 1977 do 31. 12. 1986 – I. del. *Penološki bilten*, 7(1), 12–53.
59. Maver, A. (1990). Samomori, poskusi samomorov in samopoškodbe v KPD Dob v obdobju od 1. 1. 1977 do 31. 12. 1986 – II. del, nadaljevanje in konec prispevka. *Penološki bilten*, 8(1–2), 1–27.
60. Maver, A. (1994). Življenje, kriminalna kariera in smrt večkratnega povratnika Marjana M. (priredba diplomskega dela). *Penološki bilten*, 12(3–4), 1–122.
61. Meško, G. (1997). *Družinske vezi na zatožni klopi? O kriminalnem življenjskem stilu in o moči in nemoči obravnavanja kriminalnih prestopnikov*. Ljubljana: Educy.
62. Meško, G. in Fields, C. (2011). Introduction: Penology and penal practice in Slovenia. *The Prison Journal*, 91(4), 395–397.
63. Meško, G., Fields, C. in Smole, T. (2011). A concise overview of penology and penal practice in Slovenia: The unchanged capacity, new standards, and prison overcrowding. *The Prison Journal*, 91(4), 398–424.
64. Meško, G., Valentinčič, D. in Umek, P. (2004). Self-assessment of professional capacity, competence and values of prison officers in Slovenian prisons. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe, Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 535–547). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
65. Meško, G., Frangež, D., Rep, M. in Sečnik, K. (2006). Zapor: družba znotraj družbe – pogled obsojencev na odnose in življenje v zaporu. *Socialna pedagogika*, 10(3), 261–286.
66. Meško, G., Tankebe, J., Čuvan, B. in Šifrer, J. (2014). Samozaznava legitimnosti policistov in pravosodnih policistov v Sloveniji: perspektive postopkovne pravičnosti nadrejenih, odnosov s sodelavci in zaznane legitimnosti policije v javnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(3), 221–231.
67. Mlinarič, F. (1985). Problemi medčloveških komunikacij in izvrševanje kazni zapor. *Penološki bilten*, 3(2), 13–41.
68. Mlinarič, F. (1994). Slovenski zapori ne potrebujejo radikalnih sprememb – O zaporih je pisati objektivno. *Penološki bilten*, 12(1–2), 1–21.
69. Musek, J. (1970). Vzroki pobegov pri mladoletnikih vzgojnega poglobljevalnega doma v Radečah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(1), 31–37.
70. Navodilo o razporejanju in pošiljanju obsojencev na prestajanje kazni v kazenske poglobljevalne zavode. (1979). *Uradni list SRS*, (3/79).
71. Novak, B. (1988). Upravičenost enotnega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v KPD za mladoletnike in Zaporih Celje. *Penološki bilten*, 6(3), 10–34.
72. Orel, D. (1988). Stanje, problematika in usmeritve na področju odrejanja in izvrševanja pripora v SR Sloveniji. *Penološki bilten*, 6(1–2), 98–125.
73. Pavčnik, M. (1971). Kratkotrajne prostostne kazni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 22(3), 193–201.
74. Peteh, B. (1992). Nekatera razmišljanja o možnih in potrebnih poteh razvoja službe pooblaščenih uradnih oseb. *Penološki bilten*, 10(1–2), 37–49.
75. Petrovec, D. (1984). Nekaj misli o težavah slovenske penologije. *Penološki bilten*, 2(3), 1–5.
76. Petrovec, D. (1985). O nadzoru v kazenskih poglobljevalnih zavodih kot totalnih institucijah. *Penološki bilten*, 3(1), 7–23.
77. Petrovec, D. (1986). Nekaj pripomb k zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij – de lege ferenda. *Penološki bilten*, 4(1), 6–21.
78. Petrovec, D. (1992). O tretmanski ideji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(4), 319–327.
79. Petrovec, D. (1993). Alternativne zaporne kazni. *Penološki bilten*, 11(1–2), 50–59.
80. Petrovec, D. (1997). *Nekatera temeljna načela izvrševanja kazenskih sankcij*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
81. Petrovec, D. (1998). Nova država – nova kaznovalna ideologija in praksa? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 238–245.
82. Petrovec, D. (1999a). Alternativno kaznovanje v slovenski zakonodaji in praksi. *Revija za kriminologijo in kriminalistiko*, 50(4), 345–350.
83. Petrovec, D. (1999b). *Ideja in realnost socioterapevtske usmeritve*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
84. Petrovec, D. (2004). *Vpliv družbenih sprememb na izvrševanje kazenskih sankcij*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
85. Petrovec, D. (2015). Penologija – zadnje poglavje kazenskega prava. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 183–208). Ljubljana: GV Založba; Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
86. Petrovec, D. in Meško, G. (2006). Back to the future: Slovenia's penological heritage. *Varstvoslovje*, 8(3–4), 356–364.
87. Petrovec, D. in Muršič, M. (2011). Science fiction or reality: Opening prison institutions (The Slovenian penological heritage). *The Prison Journal*, 91(4), 425–447.
88. Pinatel, J. (1960). *La criminologie*. Paris: Spes.
89. Podržaj, J. (1993). Slovenski zapori – nekateri aktualni problemi in možnosti rešitev. *Penološki bilten*, 11(1–2), 36–49.
90. Reising, M. D. in Meško, G. (2009). Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law*, 15(1), 41–59.
91. Rems, A. (1974). Vloga kliničnega izvedenstva pri izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje v vzgojni poglobljevalni dom. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 25(3), 178–189.
92. Skaberne, B. (1964). Kriminalna prognoza. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 15(4), 191–201.

93. Skaberne, B., Skalar, V., Uderman, B. in Vodopivec, K. (1966). *Analiza o izvajanju ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa: I. del*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
94. Skaberne, B., Kobal, M., Kramar, M., Novak, K. in Skalar, V. (1963). *Oddaja mladoletnikov v tujo družino ali v zavod*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
95. Skaberne, B., Martinovič, B., Barbič, A., Bregant, L., Bregant, M., Bečaj, J. et al. (1974). *Pobegi gojencev iz vzgojnih zavodov*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
96. Skalar, V. (1968). Kaj ovira osebe v kazenskih popljševalnih domovih pri vzgojnih nalogah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 19(3), 121–124.
97. Skalar, V. (1974). *Nekateri specifični učinki permisivnega in tradicionalnega tretmana vedenjsko motene in delinkventne mladine* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
98. Skalar, V. (1984). Vpliv prestajanja kazni na proces spreminjanja osebnosti. *Penološki bilten*, 2(2), 27–40.
99. Smerdelj, J. (1983). Usposabljanje za delo v KPZ in PD – koreferat. *Penološki bilten*, 1(1), 132–137.
100. Šalej, P. (1986). Struktura delavcev KPZ in PD glede na stopnjo izobrazbe. *Penološki bilten*, 4(3), 1–20.
101. Šelih, A. in Skalar, V. (1984). Vzgojni zavodi – stanje in perspektive. *Socialno delo*, 23(1), 1–17.
102. Šelih, A., Brejc, T. in Uderman, B. (1972). *Mladoletnikovo vrednotenje kazenskega postopka in izvrševanje kazenskih sankcij*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
103. Šelih, A., Vodopivec, K., Brejc, T. in Uderman, B. (1972). *Rehabilitation of juveniles in Ljubljana*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
104. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. (2015). *Letno poročilo 2014*. Ljubljana: URSIKS.
105. Van Kalmthout, A. M. in Durnescu, I. (2008). *Probation in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publisher.
106. Vodopivec, K. (1978). Vzgojni zavodi in pobegi gojencev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 29(4), 257–263.
107. Vodopivec, K. (1981). Povratništvo v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 32(4), 261–266.
108. Vodopivec, K. (1992). O vlogi strokovnega osebja v kaznovalnih ustanovah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(1), 3–12.
109. Vodopivec, K., Čerin, M. in Skalar, V. (1963). *Grupiranje obsojencev*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
110. Vodopivec, K., Kobal, M., Šelih, A. in Uderman, B. (1965). *Organizacija lokalnih zaporov in režim prestajanja kazni*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
111. Vodopivec, K., Bavcon, L., Bayer, M., Bizaj, A., Blejec, M., Kobal, M. et al. (1962). *Problemi povrata*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
112. Vodopivec, K., Bergant, M., Kobal, M., Mlinarič, F., Skaberne, B., Skalar, V. et al. (1973). *Spreminjanje vzgojnih metod v vzgojnem zavodu v Logatcu*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
113. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS]. (1961). *Uradni list FLRJ*, (24/61).
114. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS]. (1973). *Uradni list SRS*, (231/73).
115. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS]. (1978). *Uradni list SRS*, (17/78).
116. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1]. (2000). *Uradni list RS*, (22/00).
117. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1C]. (2008). *Uradni list RS*, (76/08).
118. Zakonjšek, E. (1986). Ravnanje s priporniki po določbah zakona o kazenskem postopku in pravilnika o izvrševanju pripora ter nadzorstvo nad priporniki. *Penološki bilten*, 4(2), 40–54.
119. Zakšek, M. (1986). Razmišljanja v zvezi z izobraževanjem obsojencev v KPD Dob pri Mirni. *Penološki bilten*, 4(3), 21–29.
120. *Zbirka predpisov o izvrševanju kazenskih sankcij*. (1975). Ljubljana: ČZ, Uradni list SRS.
121. Zupan, I. in Horvatič, S. (1994). Predstavitev dela Balintove skupine v Prevgojnem domu Radeče. *Penološki bilten*, 12(1–2), 54–75.
122. Zupančič, R. (1988). Nekaj o terapevtski skupnosti in analiza skupnosti po naših zavodih. *Penološki bilten*, 6(3), 67–75.
123. Zupančič, R. (1990). Uporabnost realitetne terapije v zavodski situaciji. *Penološki bilten*, 8(3), 39–52.

An Overview of Slovenian Penological Research since the mid-1950s

Rok Hacin, MA, assistant in criminology and junior research fellow, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

This paper presents an overview of more than a hundred research articles and reports in the field of penology in two periods; first, from the mid-1950s to Slovenian independence in 1991, and secondly, the period after independence. Penological research and discussions in the first period dealt with problems of reintegration of prisoners into society, classification of prisoners, recidivism, assistance to juvenile offenders, work methods for dealing with prisoners and juvenile offenders, escapes of pupils from institutions, enforcement of sanctions, quality of relations in prison, work organization and education for prisoners, problems of prisoners, protection of prisoners' rights and suicidality of prisoners. In the second period, studies focused on institutional programs of work with prisoners, conditions in institutions and prisons, prison staff, probation, predicting recidivism, legitimacy of enforcement of prison sanctions and alternative sanctions. Extensive research in the field of penology should be complemented by exploring broader social factors affecting the increase in the prison population, opportunities for the establishment of probation service, prisoners' perception of legitimacy, and self-legitimacy of the prison staff in the context of studying a social climate in prisons. Furthermore, challenges for further research are a historical overview of the influence of penological research on legislation, crime and penal policy, penal practice and the development of penological theory.

Keywords: penology, research, overview, Slovenia

UDC: 343.8(497.4)